

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ



**BİZANS KİLİSE RESİM
PROGRAMLARINDA İKONOĞRAFİK
DÜZEN: CHORA KİLİSESİ (KARIYE)**

SEÇİL KIRCI

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ENGİN BEKSAÇ

EDİRNE - 2024

Tezin adı: Bizans Kilise Resim Programlarında İkonografik Düzen: Chora Kilisesi (Kariye)

Hazırlayan: Seçil KIRCI

ÖZET

Bizans resim sanatının İstanbul ve Anadolu'daki olgunlaşmış örneklerini ikonoklazma sonrası yapılan eserler oluşturmaktadır. Tam anlamıyla Bizans'ın kendine özgü sanatının tamamen oluştuğu dönemi kapsayan bu tarihlerde, Bizans resim sanatı örneklerinin büyük bir yüzdesini oluşturan mimari yapılar içerisinde konumlanan Bizans anıtsal resim sanatında da ikonografik açıdan verilen anlamların bu mimari eserler içerisindeki konumlandığı yerler ve anlamlarına ilişkin belirli programlar olup olmadığı tezimin içerisinde irdelenmiş ve Kariye örneği üzerinden incelenmiştir.

Bizans İmparatorluğu'na uzun seneler başkentlik etmiş olan Konstantinopolis şehri içerisinde, günümüz İstanbul'una bir geç dönem Bizans eseri olarak korunarak ulaşabilmiş en önemli yapılardan Aziz Kurtarıcı Hora Kilisesi'nin mozaik ve freskolardan oluşan resim programının tamamı tezimde mevcuttur. Chora Kilisesi bir geç dönem Bizans yapısıdır.

Bugünkü Fatih ilçesinin Edirnekapı semtinde yer alan Kariye Camii'nin bulunduğu alana yapılan ilk yapının yapım tarihi 536 civarıdır. Metokhites'in yaptırdığı bakım ve onarımlarla beşinci yapım evresi olarak kabul ettiğimiz son yapım evresi 14.yy a tarihlenmektedir. Günümüzdeki haliyle kiborion plan tipindeki yapı çok kez köklü değişiklikler geçirmiştir ve farklı amaçlarla kullanılmıştır. Bizans İmparatorluğunun geç dönemlerinde önemi artmıştır. İçerisinde yer alan panolar da mekan bütünlüğü korunarak birbiriyle bağlantılı resimlerle bezenmiştir.

Tez içerisinde, Hristiyanlık dini çevresinde gelişen ikonografik programlamada, Kariye örneği üzerinden mimari eserler içerisindeki bazı kurallar göz edilerek yapılmış olduğu kanısına varılmıştır.

Anahtar Sözcükler : Mozaik, Kariye, Chora, Bizans, İkonografi, Mimari, İstanbul, Hristiyanlık

Name of Thesis: Iconographic Arrangement in Byzantine Church Painting Programs: Chora Church (Kariye)

Prepared by: Seil KIRCI

ABSTRACT

The mature examples of Byzantine painting art in Istanbul and Anatolia are constituted by the works created after iconoclasm. During the periods covering the formation of Byzantine art in its entirety, it has been examined within my thesis whether there are specific programs regarding the positions and meanings of the iconographic interpretations within the monumental Byzantine painting art located within architectural structures, which constitute a large percentage of examples of Byzantine painting art, and this has been explored through the example of Chora Church.

The entire painting program consisting of mosaics and frescoes of the Church of St. Savior Hora, one of the most important buildings that survived to today's Istanbul preserved as a late Byzantine work in the city of Constantinople, which was the capital of the Byzantine Empire for many years, is available in my thesis. Chora Church is a late Byzantine structure.

The original construction date of the first building erected in the area where the Kariye Mosque is located in the present-day Edirnekapı district of the Fatih district is around 536. The last construction phase, which we consider as the fifth construction phase, dated back to the 14th century with the maintenance and repairs carried out by Metokhites. The structure, in its present state, in the kiborion plan type, has undergone numerous radical changes and has been used for different purposes. Its importance increased in the late periods of the Byzantine Empire. The panels within it are adorned with interconnected paintings while maintaining the integrity of the space.

Within the thesis, it has been concluded that some rules within architectural structures have been made by examining the iconographic programming developed within the Christian religious context, based on the example of Kariye.

Key Words: Mosaic, Kariye, Chora, Byzantine, Iconography, Architecture, Istanbul, Christianity

ÖNSÖZ

Chora Manastırı'nın Kilise yapısına ek bitişik olarak yapılmış pareklezyon, kilise mimarisinde kullanılan ikonografik düzenlemeler konusunun dışında kaldığından çalışmam içerisinde bu kısma yer verilmemiştir.

Bizans İmparatorluğu'nun, en güzel mozaik ve fresko eserlerine ev sahipliği eden Kariye'nin adeta bir bütün olarak resmedilen eserlerininin her birini tek tek yazmak, beni çok mutlu etti.

Bir sanat tarihçi olarak, lisans eğitimimde ve yüksek lisans eğitimimde desteğini esirgemeyen tüm hocalarıma, elinden geldiği her konuda bana destek veren, başta hayat arkadaşım Emre Yıldız olmak üzere annem Birsen Topuz Kırıcı, babam Naim Kırıcı, kardeşim Başar Kırıcı'ya ve tez danışmanlığımı yapan örnek aldığım sevgili hocam Engin Beksaç'a sonsuz teşekkür ederim.

Seçil KIRCI

Edirne, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
1. GİRİŞ	1
1.1. Bizans Resim Sanatı Tarihi	1
1.2. Mimaride Bizans Resim Sanatı Tarihi Araştırmaları	2
2. BİZANS MİMARİSİNDE MEKAN VE RESİM	4
2.1. Kilise Bezemelerindeki İkonografik Programlar.....	4
3. CHORA MANASTIRI KİLESİ TARİHİ	6
4. CHORA MANASTIRI KİLİSESİ PLANI	10
5. CHORA MANASTIRI KİLİSESİ İÇ TASVİRLERİ	14
5.1. Mozaik Listesi	14
5.1.1. Naos Koimesis (Meryem'in Ölümü)	15
5.1.2. Naos İsa Mozaği	18
5.1.3. Naos Hodogedria (Yol Gösterici Meryem)	20
5.1.4. İç Narteks Metokhites'in Kilise'nin Maketini İsa'ya Sunması	23
5.1.5. İç Narteks Deesis	25
5.1.6. İç Narteks İsa ve Ataları	28
5.1.7. İç Narteks Meryem ve Ataları	30
5.1.8. İç Narteks Yohakim'in Tapınaktan Kovulması.....	32
5.1.9. İç Narteks Kırdı Yohakim.....	34
5.1.10. İç Narteks Azize Anna'ya Müjde	36
5.1.11. İç Narteks Altın Kapı'da Buluşma	38
5.1.12. İç Narteks Meryem'in Doğumu	40
5.1.13. İç Narteks Rahipler Tarafından Meryem'in Kutsanması	42
5.1.14. İç Narteks Ebeveynleri Tarafından Meryem'in Kucaklanması	43
5.1.15. İç Narteks Meryem'in Tapınağa Takdimi	45
5.1.16. İç Narteks Meryem'in Bir Melek Tarafından Beslenmesi	47
5.1.17. İç Narteks Eflatun Yün Çilesi.....	48
5.1.18. İç Narteks Zekeriya'nın Dua Etmesi	49

5.1.19. İç Narteks Meryem'in Yusuf'a Emanet Edilmesi.....	50
5.1.20. İç Narteks Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi.....	51
5.1.21. İç Narteks Meryem'e Müjde	52
5.1.22. İç Narteks Meryem'den Ayrılan Yusuf; Yusuf'un Meryem'i Kınaması .	54
5.1.23. İç Narteks Kör ve Dilsiz Adamın İyileştirilmesi	55
5.1.24. İç Narteks İsa'nın İki Kör Adamı İyileştirmesi.....	56
5.1.25. İç Narteks Aziz Petrus'un Kayınvalidesinin İyileştirilmesi	58
5.1.26. İç Narteks İsa'nın Kanayan Kadını İyileştirmesi	59
5.1.27. İç Narteks Kurumuş Elli Adamın İyileştirilmesi	60
5.1.28. İç Narteks İsa'nın Cüzzamlıyı İyileştirmesi	61
5.1.30. Dış Narteks Pantokrator İsa	63
5.1.31. Dış Narteks Blakhernitissa Meryem'i	64
5.1.32. Dış Narteks Yusuf'un Rüyası; Beytehem Yolculuğu.....	65
5.1.33. Dış Narteks Suriye Valisi Kirenius Önünde Nüfus Sayımı	67
5.1.34. Dış Narteks İsa'nın Doğumu	68
5.1.35. Dış Narteks Müneccimler'in Yolculuğu; Herodes Huzurunda Müneccimler.....	69
5.1.36. Dış Narteks Rahipleri ve Yazıları Sorgulayan Herodes	70
5.1.37. Dış Narteks Müneccimlerin Doğuya Dönüşü.....	71
5.1.38. Dış Narteks Mısır'a Kaçış	72
5.1.39. Dış Narteks Masumların Öldürülmesi	73
5.1.40. Dış Narteks Askerlerin Çocukları Öldürmesi.....	74
5.1.41. Dış Narteks Çocuklarına Ağlayan Kadınlar	75
5.1.42. Dış Narteks Elizabeth ve Yahya'nın Kaçışı	76
5.1.43. Dış Narteks Yusuf'un Rüyası; Kutsal Aile'nin Mısır'dan Dönüşü	77
5.1.44. Dış Narteks İsa'nın Kudüs'e Götürülüşü	78
5.1.45. Dış Narteks Vaftizci Yahya'nın İsa'ya Şahitlik Etmesi ve İsa'nın Vaftizi	79
5.1.46. Dış Narteks İsa'nın Günaha Teşvik Edilmesi	81
5.1.47. Dış Narteks Kana Mucizesi	83
5.1.48. Dış Narteks Ekmeklerin Çoğaltılması	85
5.1.49. Dış Narteks İsa'nın Cüzzamlıyı Tedavi Etmesi	87

5.1.50. Dış Narteks Beytsayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi.....	88
5.1.52. Dış Narteks Zakkay'ı Çağırın İsa	91
5.1.53. Dış Narteks Samiriye'li Kadın.....	92
5.2. Fresk Listesi	93
5.2.1. Dış Narteks Kuzeybatı'daki A Mezar Nişi	93
5.2.2. Dış Narteks Güneybatı'daki B Mezar Nişi	94
5.2.3. Dış Narteks İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişi	95
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	101
GÖRSEL KAYNAKÇA	103

1. GİRİŞ

1.1. Bizans Resim Sanatı Tarihi

Ortaçağda dünya genelindeki neredeyse tüm sanatlar Roma'nın antik çağ sanatından evrilmiş sanatının etkilerini taşımaktadır. Doğu Roma İmparatorluğu 330' da I. Constantinus döneminden I. Justinianus dönemine kadar Roma'nın antik çağ etkilerini uygulamıştır. I. Justinianus döneminde imparatorluğa giren yeni din ile birlikte Bizans sanatının yavaş yavaş antik çağ etkilerinden kopmaya başladığı görülmektedir. Justinianus ile başlayan bu değişimin tam olarak yeni bir sanat olarak Bizans sanatını doğurması 10. Yy'a dek devam etmiştir. Justinianus döneminde yeni verilen eserler artık Doğu Roma'nın tamamen yüzünü Roma'ya çevirmiş çizgisinden çıktığını göstermektedir. İkonoklazm sonrası eskilerinin yerini alan yeni eserler artık tamamen Bizans sanatı çizgilerini oluşturmaya başlamaktadır. Makedon iktidarı sonrası Bizans artık neredeyse tamamen Roma ile bağlantılarını kaybetmekte ve kendi kimliğini kazanmaya başlamaktadır. 7-9. Yy arasında Konstantinopolis tüm alanlardaki değişimlerini tamamlayarak , yeni bir ortaçağ kentine dönüşmüştür. İkonoklazma döneminde kentin büyük hasarlar alması Bizans'ın kendine özgü bir kimlik kazanmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur. Resim sanatında sadece biçim olarak, helenistik etkileri uzun yılları boyunca taşımaya devam etmiştir

Bizans'ın bu köklü değişiminde ve tabiki resim sanatının bu denli verimli eserler vermesinin temelinde ise manastırlar yatmaktadır. Örneğin Studios Manastırı ikonoklazm döneminde ideolojik olarak ikonaları savunmuş ve bunun sonucu olarak Bizans sanatının gelişiminde büyük bir rol üstlenmiştir. Bizans'ta resim sanatı yoğun olarak , bu dönemde yüksek belirleyici bir merteye olan manastırlarda ve kiliselerde fresk yada mozaik olarak en olgun eserlerini vermişlerdir. Bizans'ta manastırlar gerek el yazmaları gerekse ikonolar açısından resim sanatının üretim yerleri olmuşlardır. Bizans ikonografisinin oluşumu tamamen doğu manastırları içerisinde olmuştur. Bizans dini mimarilerinin süslenmesi ve halka öğreti olarak gösterilmesi amaçlanarak geliştirilen resim sanatı, geniş bir ikonografik programın oluşmasına da sebebiyet

vermiştir. Papa I.Gregory için anıtsal resimler, ortaçağ da okur yazar olmayan hatrı sayılır kesimin incili olarak benimsenmiş ve dini yapılarda adete bir resim kitap gibi yanyana dizilen Hristiyanlık öğretileri ile bu kitleye dinin öğretilmesi hedeflenmiştir. Fakat doğrudan birincil sebep olarak resimler öğretmek amacı ile değil bir tapınma ve doğrudan tanrı ile iletişim kurma amacı güderler.

1.2. Mimaride Bizans Resim Sanatı Tarihi Araştırmaları

Mimari içerisindeki dekorasyon amaçlı resimleri inceleyen çalışmalar kısa bir süre önceye kadar genellikle betimlemelerle ilgili yapılan çalışmalardır. Bunlarla birlikte coğrafi ya da dönemsel olarak sınıflandırılan çalışmalarda yapılmıştır. Betimleme ile ilgili tartışmalı çalışmaların sayılarının fazla olmasının sebebi doğru tarihlendirmelere stiller üzerinden ulaşılma çabasıdır. Diehl'in Manuel d'Art Byzantin¹ i ile Baumstark'ın "i Mosaici di S.Apollinare Nuovo el'Antico Anno Liturgico Ravennate" Bizans resim sanatı ile ilgili neredeyse ilk kapsamlı araştırmalar olarak sayılabilir.

Mimarideki mozaik ve freskolarla ilgili ilk araştırma Adolphe Napoléon Didron'un Yunanistan'a giderek Aynaros Manastırı'nda yaptığı çalışmalardır. Çalışmaları sırasında Didron eski resim ustalarının kullandığı bir el yazmasını bulmuş, 1843 yılında Fransa'da Fransızca'ya çevirmiştir. Didron'dan sonra eserin farklı dillere çevirileri yapılmıştır. Yazmanın orijinalinin 18. Yy a ait bir eser olduğu düşünülmektedir. Yazmanın yazarı Fournalı Dionysos'undur. Dionysos'unda bu eseri Manuel Pauselinos'un eserlerinden alıntılıdığı düşünülür. Yazmanın bölümleri içerisinde, teknik bilgiler, ²simgeler ve temsilleri, başlıca konular, çoğunlukla orta Bizans dönemine ait resim programları ve bunların kilisenin hangi bölümlerinde uyguladıklarına dair bilgiler, sadece İsa ve Meryem tasvirlerinin nasıl yapılması

¹ 1910, ikinci baskısı 1925

² Hangi fırçanın nerede kullanılması gerektiği, fresko yapımı için zeminin nasıl hazırlanacağı gibi bilgileri içerir.

gerektiğini anlatan bölümleri içermektedir. İkonografik çalışmalar yapan diğer erken tarihli isimler arasında, Gabriel Millet ve L. Reau' yu sayabiliriz.

Aynaros Manastırı dışında erken tarihli mimaride Bizans resim sanatı araştırmaları açısından önemli olan yapılar arasında, Pompei Duvar Resimleri, Dura Europos Duvar Resimleri , Fayum Resimleri, Katakomp Resimleri, Monza Ampulleri örnek olarak gösterilebilir.



2. BİZANS MİMARİSİNDE MEKAN VE RESİM

2.1. Kilise Bezemelerindeki İkonografik Programlar

Bizans İmparatorluğunda, resim ve mimari arasındaki ilişkiler sıklıkla incelenmiştir. Hristiyan sanatında resimlerin ana amaçları mesaj verme ve tabiki öğretilerdir. Resimler mimari mekanlarda uygulandıklarında ise dinsel mekanlarında mimari olarak kendilerine özgü bir düzenlemesi olduğundan dolayı mimari ile birlikte uygulanan resimler için amaç sadece mesaj vermekten daha fazlası olmuştur.

Yukarıda yer verdiğimiz en başlarda dini öğretme amacı güden, ikonaların okur yazar olmayan kimselerin incili olarak bir resim kitap niteliği taşıması yan yana dizgiler halindeki Bizans fresklerinin yapımına uygunluğu açısından da bazilikal plan tipleri Bizans'ta oldukça fazla kullanılmıştır.

Mekanlar resimler için sadece bir arka plan oluşturmuşlardır. Bizans mimarisinde eğrisel örtü sistemleri fazlaca görülür. Bizans mimarisinde eğrisel parçaların birbirlerini taşıyarak yapıların yükseltilmesi sıkça kullanılan bir yöntemdir. Resimsel dizilimde de Bizans mimarisinin bu yapı yöntemi, dinsel Bizans resim sanatının da hiyerarşisi ile uyumlu hale gelmesine sebep olmuştur. Yukarıda, dinsel görevleri nedeniyle daha kutsal kişiler betimlenirken, önemlerinin azaldığı sahne ve kişiler aşağıdaki taşıma elemanlarında betimlenirler. Bizans sanatının her alanında, şartlar el verdiğince belirli hiyerarşiler her zaman gözetilmiştir.

Kilisede yön diğer bir hiyerarşik düzenleme kriteridir. Hz. İsa'nın doğduğu , Beytlehem şehrindeki İsa'nın doğduğu yere yapılan kilisenin doğu yönünde bulunması , İsa'nın doğumunu müjdelemek için gelen üç müneccimlerinde doğu yönünden gelmesi , ayrıca İsa'nın doğumunu işaret eden yıldızlarında doğu yönünde görülmüş olması sebebi ile Hristiyanlık dininin kutsal saydığı yön doğu yönüdür. Bu sebeplerle ilk kilisedeki altara dönük ibadet etmek isteyen hristiyanlar kendi altarlarını da doğu yönünde inşa etmişlerdir. Duaların edildiği bu alanlar da, aynı yüksek alanlar da olduğu gibi mekan içerisinde resimsel düzen açısından ikonografiye daha kutsal kişilerin ve imgelerin yerleştirilmesine sebep olmuştur. Yatay bölümlerde apsis ile

başlayan, pastophorion hücreleri ile devam eden duvarlarda bu alanlara yakınlık yine bir hiyerarşik düzene göre resimlendirilir. Mimaride duvarlar liturjilerin hiyerarşik düzene göre belirlenmesi sebebiyle kapalı mekan amacının dışına çıkmaktadır.

Mekanalarda sanatçıların güzel olanı övgü almak için şahşahlı yapımları ve bu yapılan eserlerden övgü ile bahsedilmesi de mekânların ikonografik programlarının oluşumlarında oldukça etkili olmuştur. Çeşitli mimari öğelere, tanrısal ifadelerle anlam yüklenerek oluşturulan bu çizimler sonrasında, bunlar artık Bizans resim sanatı ikonografisine girmiş bulunurlar. *‘Örneğin İmparator Ioustinianos döneminde yeniden inşa edilen ve yaklaşık olarak 543-554 yılları arasında tamamlandığı kabul edilen ve Edessa³’da bulunan kilisenin adanma ilahisinde yapı hakkında tanrısallığı ve görkemi ön plana çıkaran ifadeler kullanmaktadır. Bu ifadeler ancak satır araları dikkatle okunduğunda yapının mimarisine ve resim sanatına ilişkin ipuçları verebilmektedir. Bunlar arasında sütunsuz inşaat, kemerler üzerinde taşınan gökyüzü misali kubbe, yıldızlar gibi parlayan altın mozaikler, cennetin en üst katını temsil eden kubbe, yer yüzünün dört köşesini ifade eden dört ayak ve kemer⁴, yapıyı sarp kayalıklar kadar sağlamlaştıran payandalar gibi ifadeler bulunmaktadır’ (Bornovalı, 2008 :3-4).*

Bizans mimarisinde kullanılan resimlerin bir programa sahip olduğu herkes tarafından fark edilen bir durumdur. Fakat mimari yapının konumlandırıldığı alan, konumlandırıldığı bölgedeki hava şartları, bölgeler arası görülen farklılıklar, özel olarak sanatçılara verilen siparişler gibi sebeplerle tüm Bizans mimari örneklerinde ikonografik düzenlemelerin tüm detaylarının aynı olmaması araştırmacılarında tamamen net olarak bu düzenlemeleri belirleyememelerine sebep olmuştur. Bu tez içerisinde İstanbul’da bulunan Chora kilisesi ikonografik düzenlemesi üzerinden Bizans mimari resim düzenlemesinin esaslarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

³ Urfa

⁴ Kemerler aynı zamanda gökkuşağı anlamına da gelmektedir.

3. CHORA MANASTIRI KİLESİ TARİHİ



Görsel 1 : Chora Manastırı'nın İstanbul tarihi yarımadasındaki konumu.

Bugün ki ismiyle Kariye Camii, eski ismiyle Azize Kurtarıcı Hora Kilisesi İstanbul'un Fatih ilçesinin Edirnekapı semtinde bulunmaktadır. Sonrasında eski Orta Çağ Rum Ortodoks kilisesi ve müze olarak kullanılmıştır. Chora sözcüğü eski Yunanca 'da kent dışı, kırsal anlamına gelirdi. En eski kaynaklarda surların dışarısında kalan eski bir şapelden söz edilmektedir. Kilisenin kurulması İustinianus dönemine kadar dayanmaktadır. Kilisenin yaptıranı ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı görüşler olsa da hiç biri kesinlik kazanmamıştır.

Yapının yapım tarihinin 536 civarı olduğu, İmparatoriçe Theodora'nın amcası Theodoros tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Diğer bir düşünce ise, İmparator Phokas tarafından sürgün edilen damadı Krispos'un inşa ettirdiği yönündedir. Manastır ilk dönemlerinde bir sürgün yeri ve mezarlık olarak kullanılmıştır. Patrik Germanos ikonoklazma karşı ikonofil görüşleri savunması sebebiyle ikonoklazma döneminde bu manastıra sürgün edilmiş önemli kişilerden biridir. 9. Yy da atanan

Synkellos sayesinde en güzel dönemlerini yaşamıştır. 11. Yy da kilise planı üzerinde köklü bir değişikliğe gidilir. 6. Yy dan kalma kilisenin olduğu yere I. Aleksios Komnenos'un kayınvalidesi Maria Doukaina bazilikal planlı eski yapının yerine haç planlı yeni bir kilise yaptırarak yapıyı genişletir ve İsa' ya adar. Konstantinopolis' e yapılan latin işgalleri sonrasında 13. Yy da manastır saraya yakınlığı sebebi ile de patrikleri ağırlamıştır. Patrik Athanasios Chora Manastırı'nın piskoposların toplanması için seçildiğini yazmıştır. Patrik Bekkos ve Patrik Athanasios buraya gelen diğer önemli kişiler arasında yer alır.

II. Andronikos döneminde⁵ Andronikos'un megas logothete⁶'si olarak görev yapan Theodoros Metokhites'in yaptırdığı tadilatla manastıra pareklezyonu eklenmiştir. Son haliyle kiborion plan tipini almıştır. Metokhites burayı kendisini ölümsüzleştirmek ve emekliliğinde kullanmak amacı ile fazlaca önemsemiştir. Chora Manastırı Kilisesi bugünkü İstanbul içinde önemli eserlerden biridir. Yapının Bizans dönemi içerisinde 5 evresi bulunur. 1. Evre kesinliği belli olmamakla birlikte 536 yılında yapıldığı ilk devirden ikonoklazma dönemine kadar geçen süreyi kapsar. 2. Evre 843'teki İkinci İznik Konsili'nin kararları doğrultusunda ikona kültü tekrar serbest bırakılmasından sonra baş rahip Mikhael Synkellos'un onarımların kapsayan dönemidir. 3.evresi Blakernai Sarayı⁷'nin kullanılmaya başlandığı 11. Yy da saraya yakınlığı sebebi ile öneminin arttığı Maria Dukaina'nın tekrar inşasını yaptırdığı dönem. 4. Evresi I. Aleksios'un oğlu İsaakios Komnenos, tarafından 1120 yılında büyük çaplı onarımının yapıldığı dönemini kapsar ve 5. Evresi ise Latin İstilasından⁸ II. Andronikos' un megas logothetesini Metokhites'in yaptırdığı onarım ve eklemelerin olduğu dönemdir. Metokhites, 13 Mart 1332 tarihli ölümünün ardından hazırlattığı mezar şapeline gömülmüştür. Metokhites'in tadilatından sonra şehrin Osmanlı'ya geçmesi arasındaki süreçte fazlaca değişiklikler yapılmamıştır.

⁵ Bizans İmparatorluğu tarihinde manastır hayatında altın çağın yaşandığı zaman aralığı olması açısından önem taşımaktadır.

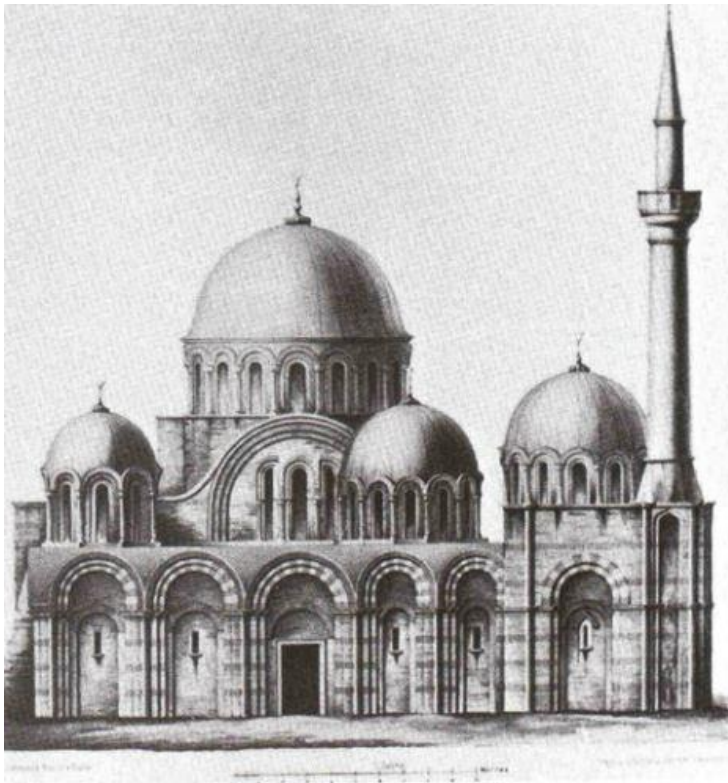
⁶ Bizans İmparatorluğu'nda imparatorun baş hazinedarı ki bu en yüksek rütbedir.

⁷ Tekfur Sarayı

⁸ 1204-1261 yıllarını kapsar.

Osmanlı devrine gelindiğinde ise yapı Fatih kuşatması sırasında hiçbir zarara uğramamıştır. Fetih sonrası yaklaşık 58 yıl boyunca kilise olarak hizmet vermeye devam etmiştir. 1511’ sadrazam Atik Ali Paşa yapıyı camiiye dönüştürmüştür. O zamanlar kiliseden dönüştürülen camilerin tümü gibi bu yapıyada halk tarafından “Kilise Camii” dendi. Sonraki dönemlerde “Kahriye” ya da “Ka’riye” Cami olarak anıldı. 1766’ daki büyük deprem sonrasında onarım gördü. Osmanlı dönemindeki son restorasyonu yine 1894 tarihli bir deprem sonucu 2. Abdülhamid tarafından yapıldı.

Cumhuriyet döneminde Bakanlar Kurulu'nun 29 Ağustos 1945 tarihli kararınca müzeye çevrildi. “Amerika Bizans Enstitüsü” ve “Bizans İncelemeleri İçin Dumbarton Oaks Merkezi” tarafından 1947 senesinde restore edildi. 1958 dek devam eden restorasyon sürecinde tüm mozaik ve freskolar tekrar sergilenmeye hazır hale getirildi. 21 Ağustos 2020’de Cumhurbaşkanı kararıyla Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek tekrar camii olarak kullanılmasına karar verilsede çalışmamı yazdığım 19.10.2023 tarihinde halen restore edilir durumdadır.



Görsel 2 : Kariye Camii- eskiz 1877



Görsel 3 : Kariye Camii - ön cephe fotoğrafı 1912

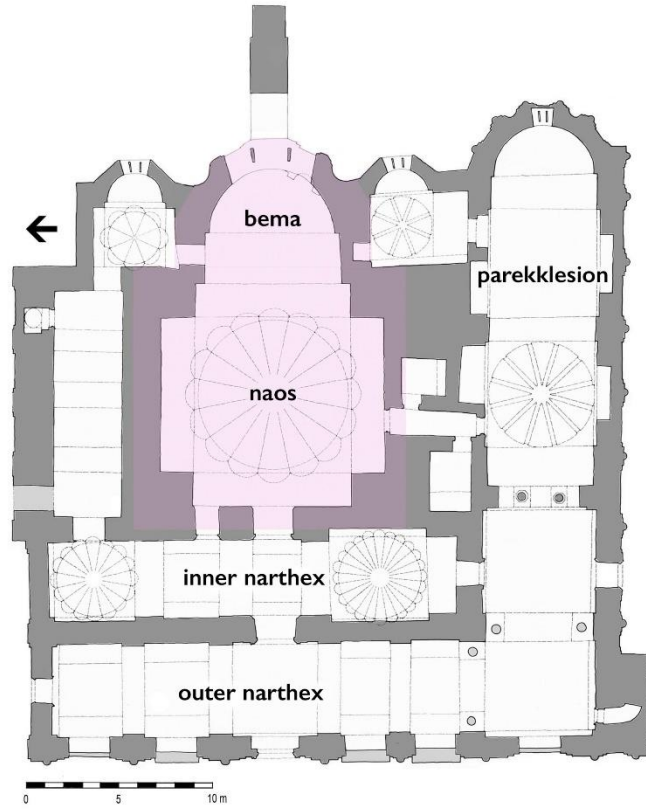


Görsel 4 : Kariye Müzesi - 1890-1900'lerde çekilmiş renklendirilmiş fotoğraf.

4. CHORA MANASTIRI KİLİSESİ PLANI

Komnenos zamanındaki ilk Chora'nın üst örtü sisteminden bu güne fazla kalıntı ulaşmamıştır ve o günki planını çıkarabilmemiz maalesef ki mümkün değildir. Günümüz kalıntılarından yapılan tahminlere göre, araştırmacıların ortak kanısı dört sütunlu merkezi bir kubbesi olan, "haç planlı" (cruciform) bir yapı olduğudur.

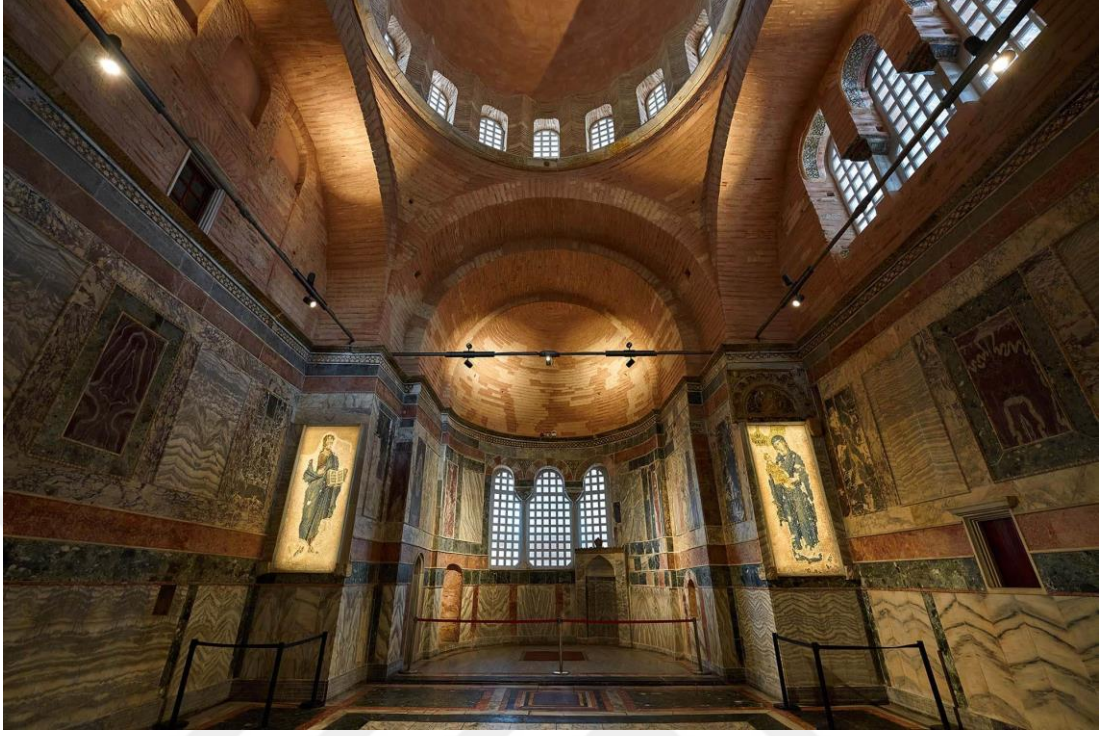
Manastır Maria Doukaina onarımından yaklaşık 50 yıl sonra, 1. Aleksios'un oğlu İsaakios Komnenos tarafından yaklaşık 1120'de yapı çok büyük çaplı bir yenilenme geçirmiştir. 4. Yapım evresi olan bu yapımda 3 apsisli olan plan tek bir büyük apsis olacak şekilde yapılmış. Merkez kubbe büyütülmüştür. Haç planlı yapının kol kısımları kısaltılmıştır. Bu uygulama 12. Yy'ın yaygın plan tipleri arasında yer almaktadır. 1204-1261 yılları arasındaki latin işgalleri sırasında İstanbul'daki bir çok yapı gibi bu yapıda oldukça zarar görmüş ve kullanılmaz hale gelmiştir. Günümüzdeki arkeolojik çalışmalar sayesinde bugünkü şapelin bulunduğu yerde eskisinde de bir şapel olduğunu bilmekteyiz.



Görsel 5 : Chora Manastırı Robert G. Ousterhout'un plan çizimi.

Kariye Camii'nin günümüzdeki kiborion planı üstteki planda gösterilen kısımları içerir. Bunlar: Dış narteks, iç narteks, kilisenin bulunduğu alan, kuzey kısmındaki yapı ve Parekklesion alanlarıdır.

Kilisenin bulunduğu ana mekan tek kubbelidir. Kubbeyi beşik tonozlu dört adet paye taşır ve bu payeler mekanın haç kollarını oluşturur. Kubbe ve tonozlar arasında bulunan on altı pencereyle yüksek kasnak aydınlık bir mekanın oluşmasını sağlamıştır.



Görsel 6 : Naos alanından apse bakış.

Giriş kapısı batıda bulunur, naos kısmı beması ve devamında apsisle devam eder. Bemanın kuzey ve güneyinde üstleri kubbe ile örtülü pastoforion hücreleri yer alır. Diaconicon⁹ un ayrıca güneydeki ek şapele açılan bir kapısı vardır. Ayrıca bu yönde naostan diaconicona direk geçişi sağlayan bir koridorda bulunur. Kuzeydeki ek yapı ise odacıklardan oluşur ve katlıdır. İç nartekste iki adet kubbe yer alırken dış narteks kubbeli bir örtü sistemine sahip değildir. Kilisenin ibadet alanından ziyade narteksler ve şapel kısımları mozaik ve fresko açısından daha zengindir.

Yapının dışı tipik Bizans mimarisinde sıklıkla kullanılan taş ve tuğla alışımları kullanılarak yapılmıştır. Bu yapıda oldukça simetrik olarak kesilmiş olan taş malzemesi küfeki taşıdır. İç süslemesinde ise mozaik ve freskolar dışında mermer malzemedan faydalanılmıştır. Farklı yerlerden getirilen mermerlerin çoğunluğu

⁹ Güneydeki pastoforion hücresine diaconicon denirken kuzeydeki ise protez olarak isimlendirilir.

Marmara Adası'ndaki bir mermer ocağına aittir. Scoutlosis ve opus sectile tekniklerinin sıklıkla kullanımı görülür.



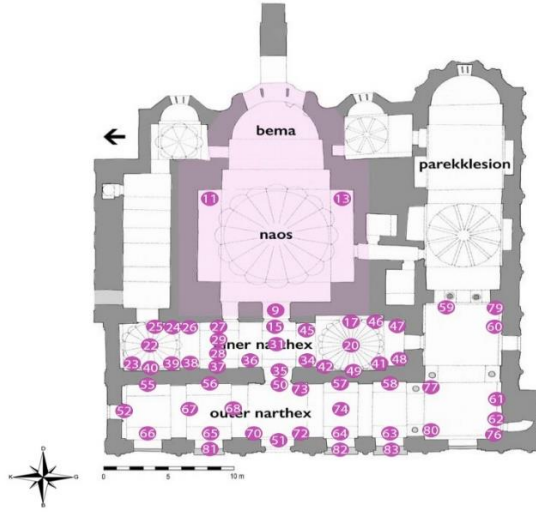
Görsel 7 : Dış cephe



Görsel 8 : Mermer mozikler

5. CHORA MANASTIRI KİLİSESİ İÇ TASVİRLERİ

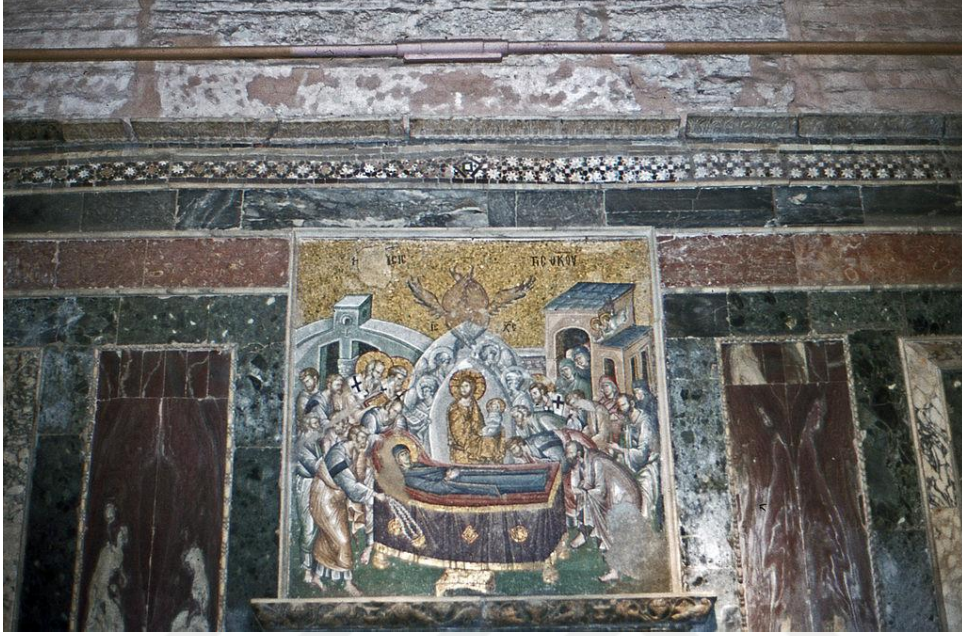
5.1. Mozaik Listesi



Tablo 1 Plan üzerinden panoların yerleşimleri

- | | |
|--|--|
| 9. Koimesis (Meryem'in Ölümü) | 11. İsa |
| 13. Hodogedria (Yol Gösterici Meryem) | 15. Metokhites'in Kilise'nin Maketini İsa'ya Sunması |
| 17. Deesis | 20. İsa ve Ataları |
| 22. Meryem ve Ataları | 23. Yohakim'in Tapınaktan Kovulması |
| 24. Kırdı Yohakim | 25. Azize Anna'ya Müjde |
| 26. Altın Kapı'da Buluşma | 27. Meryem'in Doğumu |
| 28. Rahipler Tarafından Meryem'in Kutsanması | 29. Ebeveynleri Tarafından Meryem'in Kucaklanması |
| 31. Meryem'in Tapınağa Takdimi | 34. Meryem'in Bir Melek Tarafından Beslenmesi |
| 35. Eflatun Yün Çilesi | 36. Zekeriya'nın Dua Etmesi |
| 37. Meryem'in Yusuf'a Emanet Edilmesi | 38. Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi |
| 39. Meryem'e Müjde | 40. Meryem'den Ayrılan Yusuf; Yusuf'un Meryem'i Kınaması |
| 41. Kör ve Dilsiz Adam'ın İyileştirilmesi | 42. İsa'nın İki Kör Adamı İyileştirmesi |
| 45. Aziz Petrus'un Kayınvalidesinin İyileştirilmesi | 46. İsa'nın Kanayan Kadını İyileştirmesi |
| 47. Kurumuş Elli Adamın İyileştirilmesi | 48. İsa'nın Cüzzamlıyı İyileştirmesi |
| 49. İsa'nın Kalabalığı İyileştirmesi | 50. Pantokrator İsa |
| 51. Blakhernitissa Meryem'i | 52. Yusuf'un Rüyası; Beytehem Yolculuğu |
| 55. Suriye Valisi Kirenus Önünde Nüfus Sayımı | 56. İsa'nın Doğumu |
| 59. Müneccimlerin Doğuya Dönüşü | 58. Rahipleri ve Yazıları Sorgulayan Herodes |
| 61. Masumların Öldürülmesi | 60. Mısır'a Kaçış |
| 63. Çocuklarına Ağlayan Kadınlar | 62. Askerlerin Çocukları Öldürmesi |
| 65. Yusuf'un Riyası; Kutsal Ailenin Mısır'dan Dönüşü | 64. Elizabeth ve Yahya'nın Kaçışı |
| 67. Vaftizci Yahya'nın İsa'ya Şahitlik Etmesi ve İsa'nın Vaftizi | 66. İsa'nın Kudüs'e Götürülüşü |
| 70. Kana Mucizesi | 68. İsa'nın Günaha Teşvik Edilmesi |
| 74. İsa'nın Cüzzamlıyı Tedavi Etmesi | 72. Ekmeklerin Çoğaltılması |
| 79. Zakkay'ı Çağırın İsa | 76. Beysayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi |
| 81. Kuzeybatı'daki A Mezar Nişi | 80. Samiriye'li Kadın |
| 83. İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişi | 82. Güneybatı'daki B Mezar Nişi |

5.1.1. Naos Koimesis (Meryem'in Ölümü)



Görsel 9 Naos Koimesis

Bakire Meryem'in göğe yükselmesi sahnesi Chora Kilisesi'nin naos kapısının iç kısmında yer almaktadır. Kilise'deki tek kare forma sahip mozaik panodur. Meryem'in ölüm sahnesi apokrif¹⁰ kaynaklardan okuyabileceğimiz bir sahnedir. Bu sahne ile ilgili güvenilir iki kaynaktan ilki 13.yy'ın ikincisi yarısında yazılan Jacobus de Voragine'nin "Golden Legend" Altın Efsane'dir. Eserin orijinal ismi "Legenda Sanctorum"dur.1483' te eserin ingilizce diline çevirisi yayınlanmıştır.

Meryem'in ölüm sahnesi ile ilgili ilk anlatımın bir dizi Süryanice yazma olduğu bilinmektedir. 5. Yy 'ın sonuna ait olan bu yazmalar British Library'de bulunmaktadır. İlk detaylı anlatımı ise, Tourslu Aziz Gregory'e ait In Gloria Martyrum' da anlatılmıştır.

Metinlerin anlatımına göre İsa ve havariler Meryem'in naaşını yerleştirirler ve Tanrı'nın isteği olarak üç gün boyunca başında durarak dualar ederler. Üçüncü günün

¹⁰ Dini metinlerin doğruluğunun şüpheli olduğunu belirtmek için kullandıkları kelime.

sonunda İsa'nın yanında baş melek Mikail belirir ve Meryem çok sayıda meleklerle birlikte göğe yükselir.



Görsel 10 Koimesis detay

Chora Kilisesi Bizans anıtsal resim sanatı örneklerinin geç dönemine aittir. Sahnede Meryem kumaşlara sarılmış olan lahdin üzerinde uzanmış vaziyette yer almaktadır. Burada İsanın elinde bebek bedeninin Meryem'in ruhunu İsa'nın taşıması doğum/ölüm ilişkisine gönderme yapmaktadır. Resmin orta kısmında İsa ve elinde kundaklanmış biçimde Meryem'in ruhunu temsil eden bebek bulunmaktadır. İsa ve Meryem bir mandorla¹¹ içerisinde alınmışlardır ve etraflarını melekler sarmaktadır. İsa'nın elleri bu sahnede bir saygı ifadesi olarak örtülü bir biçimdedir. İsa'nın üzerinde

¹¹ Mandorla badem biçimli kutsal kişileri saran bir haledir.

Ayasofya’da da karşılaştığımız serafim meleği bulunur.¹²Arka planda gökyüzü altın yıldız olarak işlenmiş ve bu atmosfere şehir manzarası eşlik etmiştir. İsa ve Meryem’in etrafında havariler, azizler, önemli din adamları ve kudüs halkından kişiler bulunmaktadır. Resmin solunda elinde buhurdanlık sallayan figür incil yazarlarından Petrus’tur. Ayak ucunda sol elini uzatmış Meryem’e eğilir biçimde betimlenen figür ise yine incil yazarlarından Pavlos’tur. Pavlos’un arkasında yine sol elini uzatmış biçimde betimlenen figür Markos ve Luka ise Pavlos’un solunda olarak betimlenen diğer incil yazarlarıdır. İsa, Meryem ve melekler dışında başları haleli olarak betimlenen üç kişi; olaya tanıklık etmiş olan dört piskopastan üçüdür. Kudüs’ün ilk piskoposu Lakabos, Efesli Timoteosa ve Atinalı Dionisios Arepagites’ tir. Sağ arka kısımda bulunmakta olan kırmızı giyimli kadın Meryem’in annesi Henne’dir ve yanındaki yeşil giyimli kadın ise vaftizci Yahya’nın annesi ,aynı zamanda Meryem’in teyzesi olan Elizabet’tir. Hemen üzerlerindeki köşede bulunan melekler ,İsa’nın kucağındaki Meryem’in ruhunu taşıyan bebeği almak üzere vedalaşmanın bitmesini beklemektedirler. 15 Ağustos gününü anlatan Meryem’in ölümü sahnesinde yas içerisindeki sevenleri Meryem ile vedalaşmaktadırlar.

Resimin üzerindeki yazılar tasvir edilen sahnenin dini önemini vurgulamak için kullanılmaktadır. Kutsal metin alıntıları ve betimlenen figürlerin kimliklerini belirlemek amaçlı kullanılabilirler. Sarafim meleğinin iki yanında kullanılan kısaltma İsa’nın isminin yunanca kısaltmasıdır. ‘İsus Hristos’un ilk ve son harfleri olarak.

¹² Altı kanatlı serafim meleği özellikle Bizans manzaralarında bulunan, özel görevlerde hizmet eden, insan başlı, yüksek rütbeli meleklerdir.

5.1.2. Naos İsa Mozaiği



Görsel 11 Naos İsa Mozaiği

Naos kısmında ana kubbeyi taşıyan dört ayaktan kuzeydoğu yönündeki ayakta bulunan, dikdörtgen olarak İsa'nın ayakta tasvir edildiği mozaik panodur. Ayrıca naos alanından günümüze dek korunabilmiş üç mozaikten biridir.



Görsel 12 : Naos İsa Mozaïği Detay

İsa burada bir filazof edasıyla, elinde tuttuğu İncil'den, Matta 2:28'in bir sözünü açık bir şekilde tutmaktadır. İncil'deki bu söz 'Ey bütün yorgunlar ve yükleri ağır olanlar, bana gelin ve ben size rahat veririm' anlamlarını taşır. Naos kısmında, genellikle kubbe veya kubbeye yakın olan kısımlarda, sol elinde İncil'iyle (açık veya kapalı olarak) İsa tasvirlerine yer verilmektedir. İncil açık ise bu metinler rahatlıkla okunabilir.

İsa bu tasvirde kontrapost bir duruşta durmaktadır.¹³İsa'nın buradaki giysileri siyah gölgelendirmeler ile yumuşak dökümlü olarak işlenmiştir.

¹³ Sağ bacağına ağırlık merkezi yapar haldeki duruşa verilen isimdir.

5.1.3. Naos Hodogedria (Yol Gösterici Meryem)



Görsel 13 Naos Hodogedria

11. yy sonrasında yaygınlaşan ve Bizans'ın ikonografi programlarında sıklıkla kullanılmaya başlanan Hodegetria ikonaları yol gösteren önder, anlamlarını taşımaktadır. Bu ikonanın Kariye için özel bir anlamı vardır. Yol gösteren Meryem ikonunun ilk defa İncil yazarı Luka'nın Meryem'in kendisine bakar ahşap bir panele çizdiğine inanılır. Kudüs'te muhafaza edilen orijinal eserin. İ.S. 5.yy'da Konstantinopolis'te bulunan Hedogon Manastırı'na getirildiği düşünülür. Hatta

Manastır'ın bu eseri muhafaza etmek amacıyla yapıldığı da iddia edilmektedir. Bu eseri görmek isteyen Hırtıyanlar'ın sayısı arttıkça manastırında törensel aktivite merkezi olduğu bilinmektedir. Kariye'de karşılaştığımız, Naos bölümündeki merkez kubbeyi taşıyan 4 payeden Güneydoğu'daki payenin üstüne konumlandırılmış mozaik panodaki Hodegetria Meryem'i ayakta resmedilmiştir. Yol gösteren Meryem ikonasının kaynağı olarak Aziz Luka'nın çizimi gösterilmektedir. Orijinal Luka Hodegetria'sının şehri koruduğuna inanılır ve Constantinopolis'in savaş günlerinde savaşın kazanılması adına şehir surlarında dolaştırıldığı söylenir. Bugün ise Kariye'de saklandığı fikrine yaygın olarak inanılır.

Hodegetria grubu ikonalarda Meryem'in oturur şekilde gösterildiğı, kaynaklarının Mısır'ın İsis'inden alan bir farklı versiyonu da bulunur. Hedogetria ikonografisi, Meryem'in ellerinden birinde çocuk İsa'yı tuttuğu diğer eliyle ise çocuk İsa'yı işaret eden şekilde betimlenen sahnedir. Hedogetria'nın ortaya çıkarılmış ilk örnekleri ile 6.yy'da karşılaşmaktayız. Buna örnek olarak Sina Manastırında ki eseri örnek verebiliriz. Sina Manastır'ı ikonası yine Luka örneğı ile benzer bi şema örneğı göstermektedir.



Görsel 14 Naos Hodogedria detay

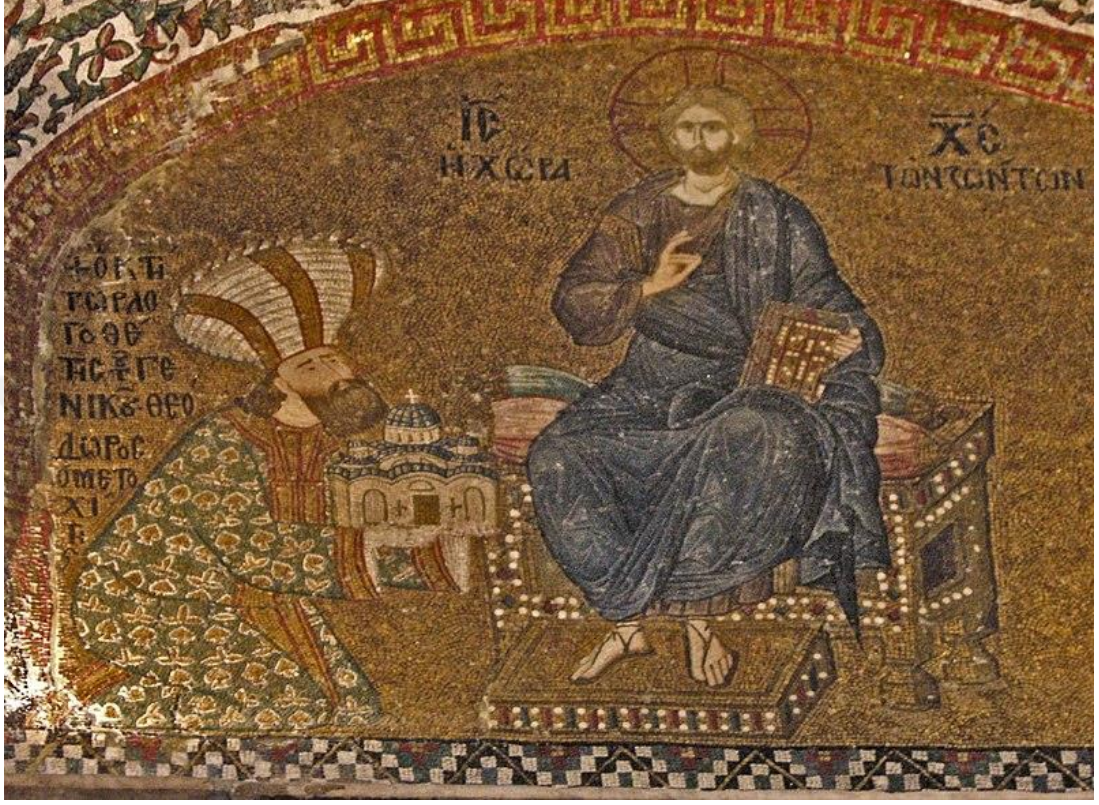
Luka'nın yaptığına inanılan Theotokos¹⁴ Hodegetria palladiumunun¹⁵ bir kopyası olarak Kariye Hodegetriasında Meryem maviler içerisinde bir kıyafetle, kucağında altın renkte kıyafet giymiş Emmanuel¹⁶ İsa'yı tutmaktadır. Meryem ve İsa duygu içeren bakışlarlarını birbirine yöneltmiş vaziyette bulunurlar.

¹⁴ Yunanca tanrının annesi anlamına gelir.

¹⁵ Kentlerin koruyucusu sayılan eserler için kullanılır.

¹⁶ Yeni doğmuş İsa vücudunda İsa'nın olgun yaşta ki yüzü ile betimlendiği sahnelerdeki isimdir.

5.1.4. İç Narteks Metokhites'in Kilise'nin Maketini İsa'ya Sunması



Görsel 15 Metokhites'in Kilise'nin Maketini İsa'ya Sunması mozaik panosu

Bu mozaik pano iç narteksten naosa açılan kapının hemen üzerine konumlanmıştır. Bizans ikonografik programlarında genellikle aynı yerde kilise kurucusu tarafından bir maketle birlikte kilisenin İsa'ya sunulduğu panolar yer almaktadır (örneğin Ayasofia). Bu mozaik panoda da Kariye'yi bugün ki haline getiren mozaiklerin büyük bir kısmını 14. Yy da yaptıran banisi Theodoros Metokhites İsa'ya Khoran'ın maketini dizlerinin üzerine çöker bir duruşta¹⁷ İsa'ya sunarken resmedilmiştir. Tahtında oturan mavi giyimli İsa, bir eliyle takdis işaret yapmaktayken, diğer eli ile de İncil tutmaktadır. İncilin dış kaplaması oldukça ihtişamlı değerli taşlar ile bezelidir. Tanrısallığının belirtisi olarak başına bir hale

¹⁷ Proskynesis duruşu olarak adlandırılır.

yerleştirilen İsa'nın yüzü mimiksiz, pantokrator¹⁸ olarak işlenmiştir. Mimari programlarda işlenen bu sunu sahnesinde İsa'yı Kariye örneğinde gördüğümüz sakallı halinden hariç hallerde betimlenmiş olarak ta görebilmekteyiz. Arka fona altın yaldız bir şema hakimken, bir diğer figür olan Metokhites Logothseslerin¹⁹ taktığı bir başlık takmaktadır ve yüzünde duygu yüklü bir ifade vardır. Bu duygu dolu ifadeyi af dileme olarak tanımlayabiliriz. Çünkü Metokhites yüksek mevkiini kullanarak yolsuzluk yapmış bir kişidir ve kendi şiirlerinde açıkça Azize Kurtarıcı Hora Kilisesi'ne yaptığı banilikle günahlarının af olmasını dilediğini açıkça belirtir.

Metokhites'in arkasında yer alan yazılı kısım 'kurucu, hazinenin görevlisi Theodoros Metokhites'anlamını taşırken, İsa'nın bir yanında, 'İsa Mesih, yaşayanların yeri'diğer yanında ise, İncil'den alıntılanan 'Yaşayanların diyarında, Rab'bin huzurunda yürüyeceğim' anlamlarına gelen dizeler mozağe eklenmiştir.



Görsel 16 Metokhites'in Kilise'nin Maketini İsa'ya Sunması

Arka plan dünyeviliği arttıran sonsuz bir hava yaratsada zemin çizgisini rahatça anlayabilmekteyiz. Resmin sağ kısmındaki kompozisyonsa tamamen boş bırakılmıştır.

¹⁸ İsa'nın bir eliyle takdis işareti yaptığı, diğer eli ile kutsal kitabı tuttuğu haliyle betimlendiği sahneler verilen isimdir.

¹⁹ Bizansta aristokrat yüksek bir mevkiidir.

5.1.5. İç Narteks Deesis



Görsel 17 İç Narteks Deesis

İç nartektekste,doğu duvarındaki kemer açıklığında bulunmaktadır. Deesis şemaları, orta kısımda İsa'nın bulunduğu ve diğer kişilerin ona doğru yöneldiği sahnelere verilen isimdir. Kompozisyona bir ters perspektif uygulanmıştır. Tam karşıdan bakıldığı tam anlamıyla gözükmeyen bu pano, dış narteksten iç nartekse geçişi sağlayan kapının eşiğinden bakıldığında tam anlamıyla doğru görülebilmektedir. Konumlandığı dar duvara oldukça büyük işlenen bir pano olduğu için, karşı görüş mesafesi uygun olmayan bu panonun seyircinin görüşü düşünülerek kuzeybatı yönünden izlenime uygun tasarlanmıştır. Yüksek ihtimalle karşıdan bakılamaması sebebi ile panonun orta eksenini boş bırakılmış ve deesis sahnelerinde Meryem ile birlikte görmeye alışkın olduğumuz Yahya, Chora örneğinde yer almamıştır.

Genellikle deesislerde Meryem ile birlikte Vaftizci Yahya'yı da İsa'ya insanların affi için dua eder vaziyette görmekteyken bu kompozisyonun merkezine İsa yerleştirilmemiş ve sadece Meryem işlenmiştir. Buda Meryem'in af dileyici

konumunu oldukça güçlendirmiştir. Meryem ve İsa'yı mavi giyimleriye, başlarında birer hale, İsa'nın halesinin içerisinde bir haç olmak üzere mozaik bir pano olarak resmedilmiştir. İsa ellerinden bir eli ile takdis işareti yaparken sol kısmında Meryem iki elini açarak İsa'ya yönelir duruşta dua etmektedir. Yüz hatları oldukça detaylı işlenen panonun arka kısmı tamamen altın yaldız olarak işlenmiştir.



Görsel 18 : Komnenos detay .



Görsel 19 : Dokuaina detay.

Meryem'in yanında erkek, İsa'nın yanında kadın olarak dizlerinin üzerine çökerek af dilenen iki figür görmekteyiz. Bu figürlerden erkek olanı yapının 12.yy da ki restorasyonunu yaptıran hükümdarın oğlu İsaakios Komnenos, kadın olanı ise İsaakios onarımından önce burada bulunan kilisenin inşasını sağlayan babaannesi Maria Dokuaina'dır.

Üzerinde menekşe rengi bir himation²⁰ olan ve aynı renk taşlı bir taç giymiş olan İsaakios elleri ile İsa'ya yönelmiş vaziyette dua etmektedir ve ön kısmı bir bordür ile süslenmiştir. Sakallı bir görünüme sahip İsaakios'un buradaki resmini önemli kılan,

²⁰ Pelerin veya şal görevini gören giysi.

kesin bir şekilde gerçek silüetine bire bir yapıldığına inanılan tek portresi olmasıdır. İsa ‘nın yanındaki diz çökmüş diğerk figür olan Maria Dokuaina’da ellerini dua eder vaziyette açarak İsa’dan af dilemektedir. Meryem kompozisyondan da anlaşılabilceğı gibi, hayır sahipleri adına günahlarının affedilmesine aracılık eder bir vaziyettedir.

İsa’nın arkasındaki yazıda mozaikin yapım yılını belirgin kılan bir yazı bulunmaktadır. “O Chalkites” ey tunçtan olan anlamına gelen bu yazı, bu eserin saraydaki tunç kapısından daha sonraki bir tarihte yapıldığı anlamına gelmektedir. Bu kapının halke kapısı olarak ta bilinmesi sebebi ile eser Halkites İsa olarak ta bilinmektedir. Eser 14.yy a ait Metokhites’in yaptırdığı restorasyonda Metokhites’in emri üzerine yapılmıştır.

5.1.6. İç Narteks İsa ve Ataları



Görsel 20 İç Narteks İsa ve Ataları mozaiğinin bulunduğu kubbe

İsa ve ataları mozaiği iç nartekteki iki kubbeden güneydeki büyük kubbeyi süslemektedir. İki kubbeden büyük olanı isanın soyu için ayrılırken diğeri ise, Meryem'in soy ağacına yer verir. Her iki kubbe de de dilimlerin arasına yerleştirilen figürler Matta ve Luka İncillerinde detaylı anlatımlarına yer verilen tarihte önemli yerlere sahip ataların sayılarına uygun olarak tasarlanmışlardır. Ayrıca ortodoksluk mezhebinin ayin sıralamasına göre bir düzenleme göz edilerek yapılmıştır.

Kubbenin merkezinde bir madolyunun içerisine yerleştirilimiş Pantokrator İsa şemaya uygun olarak haçlı bir hale ile, sağ eliyle takdis işareti yaparken sol eli ile kutsal kitap tutmaktadır. Kubbeye yerleştirilen pencere açıklıkları sayesinde mekanın aydınlanması ve ışık kırılmalarıyla merkezi figür İsa oldukça dikkat çekici hale getirilmiştir.

İsa'nın etrafından ayrışan kubbenin dilimleri, İsa'nın anlatımlarda yer verilen otuz dokuz atasını iki sıra halinde içerir ve her dilimin çevresi bezemelerle de birbirinden ayrılır. Adem ile başlatılan atalar Habil ile saat yönünde devam etmektedirler. Kronolojik olarak devam eden atalardan ilk sırayı 24 ata²¹ Yakub'a kadar devam ederken, ikinci sıra Yakub'un on iki çocuğuna ve Judah'ın 2, Pharez'in 1 çocuğu için ayrılmıştır.



Görsel 21 : İsa ve ataları Detay

Arka fonda bezemeler ile birlikte tamamen altın yaldız bir şema kullanılmıştır.

²¹ İlk sırada yer alan diğer figürlerden bazıları arasında ; Şit, Nuh, Kenan, Mahalalel, Yeret, Lemek, Sam, Taruh, İbrahim, İshak'ta yer almaktadır.

5.1.7. İç Narteks Meryem ve Ataları



Görsel 22 İç Narteks Meryem ve Ataları mozağının bulunduğu kubbe

İç narteksteki iki kubbeden daha küçük boyutlu olan kuzeydeki kubbede yer alan mozaikte Meryem ana ve ataları mozağı yer almaktadır. İsa ve ataları mozağında olduğu gibi Matta ve Luka İncillerindeki anlatımlarına uygun yapılan mozaikte, dilim sayısı Meryem'in atalarına uygun olarak her sıraya alt alta²² olmak üzere iki sıra halinde tasvir edilmiştir. Ortada bir madalyon içerisinde altın varak arka planlı

²² 16 ata altta 16 ata üstte olmak üzere.

Meryem ve çocuk İsa tasviri yer almaktadır. Kırmızı hale ile başları çevrelenen figürlerin yan kısımlarında kalan boşluklara iki yana ayrılmış olarak ‘Tanrı Anası’ anlamına gelen monogram yerleştirilmiştir. Meryem bir eliyle rulo tutarken diğer eli ile takdis işareti yapmaktadır. Kucağındaki çocuk İsa ise oturur konumda resmedilmiştir.

Dilimlere törensel olarak yerleştirilmiş ataların ilk sırası Kral Davut ile başlayarak onun soyundan gelen Yahudi krallarını kapsar. Sırasıyla bu krallar; Süleyman, Rehavam, Aviya, Asa, Yehşafat, Yehoram, Uzziya, Yotam, Ahaz, Hizkiya, Manaşşe, Amon, Yoşiyeye, Yehoahaz, Sıdkiya’dır. Alt sırada ise eski ahitin önemli kişilerine yer verilmiştir. Bunlar; Hananiah, Azariah, Mishael, Daniel, Joshua, Meryem’i temsil eden iki kulplu kupayı elinde tutar vaziyette betimlenmiş Moses, elinde çiçekli bir dal tutar vaziyette betimlenen Aeron, Hur, Samuel, Job, Melchizedek’tir. ²³(Akşit, 2010: 139)

Bu mozikte yer alan Meryem’in ataları tören kıyafetleriyle betimlenmişlerdir ve İsa ve ataları mozaiginde olduğu gibi araları bordürler ile ayrılmıştır. Arka fon olarak tamamen altın varak kullanılmış yine aydınlanma için beş pencere açıklığı bırakılmıştır. Opus Tessellatum ve Opus Vermiculatum teknikleri kullanılarak yapılmış olan mozaik pano, çok renkli olarak cam ve seramik malzemeli tesseralar kullanılarak meydana getirilmiştir.

²³ Yukarıda yer alan isimler orijinal dilleri olan Arapça isimleridir. Bizim bildiğimiz isimleri farklılık gösterebilir. Örneğin; orijinal ismi Moses olan Musa’dır. Orijinal ismi Aeron olan kişi ise Harun’dur vb.

5.1.8. İç Narteks Yohakim'in Tapıntan Kovulması



Görsel 23 İç Narteks Yohakim'in Tapıntan Kovulması

Bu mozaik pano iç nartekste kubbesinde Meryem'in ataları mozağinin bulunduğu kuzey kubbenin kuzeybatı kısmındaki pandantifinde bulunmaktadır. Yohakim'in sunusunun reddedilmesi ismi ile de anılabilmektedir. Altın yıldız bir arka

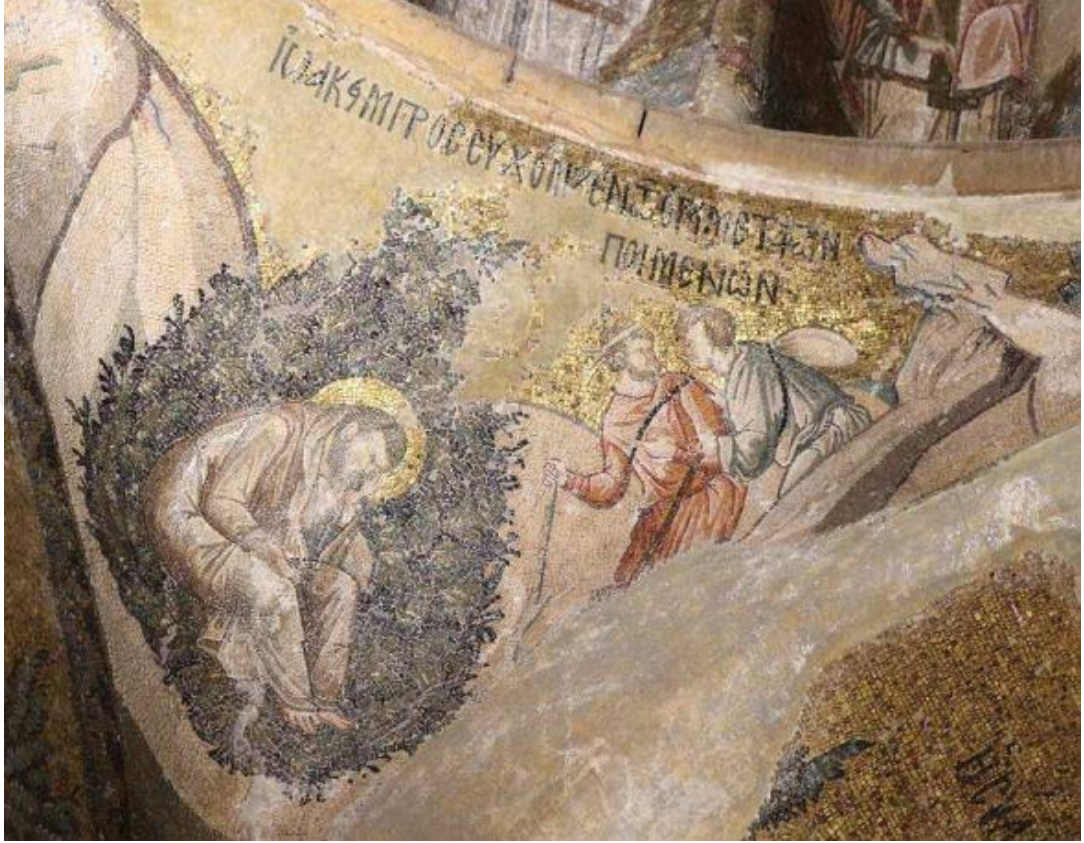
plan üzerinde bir şehir manzarasının eşlik ettiği arka planın merkezinde, bir kiborion²⁴ içerisinde Meryem'in babası Yohakim'i görmekteyiz. Bu metin Kitab-ı Mukaddes'te yer almaz. Aziz Yakub'un Apokrif İncil'inin ilk metni olarak karşımıza çıkar.

'Yahudilerde çocuğu olmayan bir çift olmak pek hoş karşılanmazdı sebebi İsraililerin zaten az olan nüfusları olarak görülürdü. Anna ve Yohakim çiftinin uzun süreli evliliklerine rağmen çocukları olmamıştır. Bayramda, Kudüs'teki tapınağına adak adamak isteyen Yohakim'de bu sebeple tapınağın rahibi tarafından kovulmuştur. (Berbercan,2017:107)



²⁴ Talıyıcı ayaklar üzerine oturulmuş etrafı açık kubbeli mimari bir elemandır.

5.1.9. İç Narteks Kırdı Yohakim



Görsel 24 İç Narteks Kırdı Yohakim

Bu mozaik pano sahnesi de yine kubbesinde Meryem ve ataları mozaiği bulunan iç narteks alanındaki kuzey kubbenin güney pandantifinde bulunur ve kubbe altında Meryem'in hayatının anlatıldığı sahnelerin ikincisidir . Konular kronolojik olarak, Apokrif İncillerden Yakub'a ait olan metinlerin anlatım sırası gözetilerek yerleştirilmiştir. Hikayesi kuzeybatı pandantifteki Yohakim'in tapınaktan kovulmasının ardından gelen olayların devamında yer alır.

Yohakim'in tapınaktan kovulmak oldukça zorunda gider ve koyun ve çobanları ile bir dağa çıkar. Eşi Anna'dan bile habersiz beş ay boyunca yemeden içmeden bu dağda çocuğu olması için Tanrı'ya dua eder.²⁵

²⁵ Berbercan'ın metnine göre beş ay süren bu süreç farklı kaynaklarda kırk gün kırk gece olarak ta anlatılır.

Yine altın yaldız bir arka planın üzerinde, dağda olduğunu belli etmek için kayalar ve çalılardan yapılmış bir klübe arka planda işlenmiştir. Oturmuş vaziyette oldukça hüzünlü olduğunu analiz edebildiğimiz Yohakim'in karşında çobanlarını görmekteyiz.



5.1.10. İç Narteks Azize Anna'ya Müjde



Görsel 25 İç Narteks Azize Anna'ya Müjde

Aziz Kurtarıcı Hora Kilisesindeki Meryem'in hayatının anlatıldığı üçüncü sahnedir. Tebşir sahnesi olarak bilinir. Meryem ve atalarının resmedildiği iç nartekste ki kuzey kubbe kuzey kubbenin altındaki güney duvarın ilk kemerinin içerisinde yer almaktadır.

Burada yine Yakub İncili'deki anlatımın devam sahnesi işlenmiştir. Eşinin kırdan inzivaya çekilmesinin ardından Anna evinin bahçesinde dua etmektedir ve yakarıшта bulunur. 'Çocuğum olmadığı gibi artık bir eşimde yok' der. Bahçesindeki defne ağacında bulunan kuşları göstererek doğadaki tüm hayvanların bile çocuk sahibi olduklarını fakat kendisinin olamadığını vurgular. Eğer tanrı ona bir evlat bahşederse Anna'da yavrusunu tamamen Tanrı'nın yoluna sunacağını söyler. Bu yakarışlardan

sonra melek Cebrail²⁶ Anna'ya çocuğunu müjdeleyerek bu çocuğun ismini Meryem koymasını ve bu kutsal çocuğun dünyaya bir mesih getireceğinin haberini verir.

Sahnede Meryem'in krallardan gelen soyunun zenginlik göstergeleri olarak ihtişamlı mimari arka plana ek olarak kapı aralığından bakarak olaya tanıklık eden hizmetçi özenle işlenmiştir. Altın yıldız arka planın altında geniş uzun bir çim alan resme derinlik katmaktadır. Büyük süs havuzunun üzerinde hareket halinde betimlenmiş melek ve hristiyan ikonografisinde kutsal ruhun temsilinde olan beyaz güvercin görülmektedir. Anna fedakarlığın ve şehitliğin simgesi olarak kırmızı bir pelerin giymiş vaziyette resmedilmiştir. Bizans ikonografisindeki çoğu sahnenin sahneyi betimler yazılarında olduğu gibi üst köşede "Azize Anna bahçede dua ediyor" anlamına gelen yazı bulunmaktadır.

²⁶ Yine Berbercan,2017 kaynağına göre, farklı kaynaklarda farklı meleklerin bahsi geçmektedir.

5.1.11. İç Narteks Altın Kapı'da Buluşma



Görsel 26 İç Narteks Altın Kapı'da Buluşma

Burada tasvir edilen mozağin konusu da Meryem'in hayatının anlatıldığı dördüncü sahnedir. Meryem ve ataları mozaği bulunan kuzey kubbenin bulunduğu bölüm ile güney tonozun arasında kalan kemerin eğrisel iç yüzünün doğu kısmında yer almaktadır.

Yakub İncil'inde anlatımı olan bu sahnede Azize Anna'ya müjdenin verilmesinin ardından eşine bu müjdeli haberi vermek için buluştukları anı anlatır. Cebrail Anna'ya kocası ile altın kapıda buluşmasını söyler. Aynı anda dağlarda inzivaya çekilden Yohakim'in yanına da bir melek giderek aynı haberi verir. Haberi aldıklarında birbirlerine sıkı sıkıya sarılan bu çiftin sahnesi Bizans resim sanatında sıkça tekrarlanan bir sahnedir ve Meryem Ana'nın Günahsızlığı yortusu olarak hristiyanlar tarafından kutlanır. Buluştukları nokta metinlerde anlatımlarında

Kudüs'teki Tapınağın üst kısmında olmalıdır fakat burada çiftin evlerinin kapısının benzetilmektedir.

Kompozisyonun bir kısmı zarar görmüş olsa da başları haleli iki ana figür netlikle görülebilmektedir. Arka fon olarak altın yıldız renginin kullanıldığı sahnenin arka planında kapının çift katlı ve oldukça ihtişamlı olduğu görülebilmektedir. Ayrıntılarda üst kat penceresinde uçulan kırmızı bir perde görülürken, yine bir ayrıntı olarak arkadan onları izleyen bir kadına da rastlanmaktadır. Yine neredeyse tüm Bizans resim sanatı eserlerinde olduğu gibi resmin boşluğunda olayı anlatan bir monogram bulunur ve bu monogram Theotokos²⁷'a gebe kalma anlamını taşır.

²⁷ Ortadoks Hristiyanlar ve Doğu Katolik Hristiyanlar tarafından Meryem için kullanılan kelime.

5.1.12. İç Narteks Meryem'in Doğumu



Görsel 27 İç Narteks Meryem'in Doğumu

Bu mozaik pano kilisenin iç narteks kısmında, yine Meryem ve atalarının yerleştirildiği kubbenin olduğu kuzey kısımdaki ikinci kemerde yer almaktadır.

Meryem'in hayatının işlendiği sahnelerden beşincisini oluşturan bu sahnede, Anna yüksek bir yatakta yeni doğmuş yapmış vaziyette yatmaktadır. Çevresi hizmetkarlarla dolu olan Anna'nın yanında hizmetkarlar dışında kapı ardından olayları seyreden eşi de sahnede yer bulmuştur. Hizmetkarlar kadınlardan biri kucağında yeni doğmuş Meryem'i tutarken bir diğeri de ilk banyosunun hazırlıkları ile ilgilenmektedir. Sahnenin geri kalanında Meryem'in beşiğini hazırlayan ve Anna'ya yelpaze sallayan hizmetkarlarda dikkat çekmektedir. Çeşitli mutfak hediyeleri sunan üç kadın figürde sahnenin diğer karakterleridir. Kadınlar hediyelerini masanın üzerine bırakarak Anna'ya takdim etmekteydiler.

Altın yaldız arka plana mimari yapılar eşlik eder. Dış mekanda çevresi mimari yapılar ve onların aralıklarında birbirlerine bağlanmış çarşaflar yardımı ile

mahremiyet sağlanmış gözükmektedir. Anna ve Meryem panodaki haleli iki karakteri oluştururlar.

Sahnenin st kısmındaki boş alanda panodaki sahneyi tanımlayan “Theotokos'un Doğumu” anlamını taşıyan monogram bulunur.

2.yy a ait Yakub’un Apokrif İncilinde anlatılan bu sahne Doğu’da 7. Yy dan itibaren bir bayram olarak kutlanmaktadır. 9 Aralık gününe tarihlenen bu bayram batıda ise 8 aralık günü hristiyanlar tarafından kutlanmaktadır.



5.1.13. İç Narteks Rahipler Tarafından Meryem'in Kutsanması



Görsel 28 İç Narteks Rahipler Tarafından Meryem'in Kutsanması

Bu mozaik panodaki sahnede Kilise'nin iç narteksinin kuzey duvarında Meryem'in doğumundan evliliğine kadar olayları gösterildiği sahnelerden bir diğeridir. İç narteksin tonozunda yer alan iki sahneden biridir.

Panonun sol kısmında başları haleli Yohakim ve kucağında mavi giyimli bebek Meryem yer alır. Sahnenin merkezinde ise Meryemin birinci yaş günü için verilen şölen masasının etrafında oturmuş vaziyette Yohakim ve bebek Meryem'e bakar vaziyette üç rahip bulunmaktadır.

Arka plan olarak altın yaldız bir şemanın üzerinde tapınak mimarisi dikkat çeker. Oldukça hareketsiz betimlenmiş olan rahiplere nazaran Yohakim hareketli bir vaziyette rahiplere doğru yürümektedir.

5.1.14. İç Narteks Ebeveynleri Tarafından Meryem'in Kucaklanması



Görsel 29 İç Narteks tonozu

Bu pano Kilise'nin iç narteksinin tonozunda yer alan Meryem'in kutsanması mozaiğiyle birlikte işlenmiş iki sahnedен bir diğeridir. Bu iki sahne birbirlerinden ortaya yerleştirilmiş bir rozetle ayrılmışlardır. Öyküleyici bir anlatıma sahip olan sahneler bütünlüğü oluşturulmuştur. Oval forma uygun olarak tasarlanan çizimlerin formları oval forma uygun yapılmıştır.



Görsel 30 İç Narteks Ebeveynleri Tarafından Meryem'in Kucaklanması detay

Mozaik panoyu yakından incelediğimizde, sevgi dolu ve şafkatli bir aile tablosu görürüz. Anna ve eşi Yohakim çocuk Meryem'i sevmektedirler. Anna ve Yohakim ikilisinin başlarında kırmızı renkte hale görmekteyiz.²⁸Oturdukları yükselti arka fona uygun olarak altın yaldız renklidir ve resme derinlik algısı katmaktadır.

Panonun bütününde Meryem, Anna ve Yohakim'e mimari arka plan ve ağaçlar ile akışa uygunluk sağlayan arka planlarında, resmin diğer öğeleri olarak, sağda ve solda birer tane olmak üzere, iki hizmetçi ve iki tavus kuşu da eşlik etmektedir. Tavus kuşları Bizans ikonografisinde sıkça tekrarlanan bir figürdür. Özellikle su içer vaziyette gördüğümüz tavus kuşları inanların cennetini simgelemektedir. Burada büyük göz göz olan kuyrukları Tanrı'nın gözü anlamında taşımaktadır.

²⁸ Kutsallıklarının simgesi olarak.

5.1.15. İç Narteks Meryem'in Tapınağa Takdimi



Görsel 31 İç Narteks Meryem'in Tapınağa Takdimi

Bu pano Kilise'nin iç narteks alanının orta kısmındaki tonozda yer almaktadır. Yine öyküleyici anlatım ile iki sahne halinde oval tonoz yapısına uygun olarak işlenmiştir. Sahnenin ana bölümü doğu kısmında yer alır.



Görsel 32 İç Narteks Meryem'in Tapınağa Takdimi detay

Bu sahnede, Meryem üç yada beş yaşlarındayken annesi ve babası Meryem'i Rahip Zekeriye'ya teslim etmektedir. Meryem'in doğması için Anna'nın yaptığı dualarda olacak çocuğunu tapınağa adayacağını belirtmesi üzerine, eşi Yohakim ile birlikte bu sözünü tuttıkları sahne betimlenmiştir. Sahnede Meryem iki kez gözükür bir takdim anı, bir diğeri ise takdim edildikten sonraki anıdır. Takdim anı betiminde arkasında annesi ve babası ile birlikte Zekeriya ve Meryem birbirlerine yönelmiş vaziyette durmaktadırlar. Takdim sonrası sahnede ise Meryem sadece yüksek rütbeli din görevlilerinin oturduğu dört taşıyıcılı bir kiborion içerisine yerleştirilmiş olan tahtta oturmaktadır. Yanında ise bir melek ona eşlik etmektedir. Altın yaldız arka fona kahverengi bir zemin eşlik eder. Oval forma uygun olarak dönen bir şema kullanılmıştır. Meryem'in oturduğu kiborionun çevresinde ise 'kutsalın kutsanması' anlamlarını taşıyan yazı bulunur. Mozaik panoların boş alanlarına işlenen bu yazılar, panolarda anlatılanları açıklayan yazılardır.



Görsel 33 İç Narteks mimari yapıdan çıkan Yahudi kızlar

Orta tonozun batısına yerleştirilen , anlatımı Yakub İncil'ine ait bir diğeri sahnede ise, mimari bir yapının kapılarından çift taraflı olarak çıkan bakire Yahudi kızlar, ellerinde meşaleler ile doğudaki tapınağa doğru hareket ederek Meryem'in takdimine şahitlik etmektedirler.

5.1.16. İç Narteks Meryem'in Bir Melek Tarafından Beslenmesi



Görsel 34 İç Narteks Meryem'in Bir Melek Tarafından Beslenmesi

İç nartekse açılan kısmın güney kemerinin batı kısmında yer alan mozaik panoda, uçar vaziyetteki havada süzülen melek Meryem'e kutsal ekmeği uzatır vaziyette betimlenmiştir. Kanatlı melek diğer eliyle ise iktidar asası tutmaktadır. Meryem isemeleğin elindeki ekmeğe uzanır ve yüzünde bir huşu duygusu vardır. Altın yıldız arka fona kahverengi bir mimari arka plan eşlik eder. Meryem ve meleğin başları halelidir. Meryem dört stünlü bir kiborion içerisinde oturmaktadır.

Meryem'in hayatıyla ilgili sahnelerin kronolojik sıralamasındaki bu akışta, ilk defa bu panoya eklenen yazıda Meryem için "Tanrı Anası" ibaresi yer almaktadır.

5.1.17. İç Narteks Eflatun Yün Çilesi



Görsel 35 İç Narteks Eflatun Yün Çilesi

İç narteksin dışarıya açılan kısmındaki lünet²⁹ kısmında bulunan bu mozaik panoda, rahip Zekeriya ergüvani yumağı Meryem'e uzatırken Zekeriya'nın arkasında oturan diğer iki rahipte birbirleri ile sohbet etmektedir. Meryem'in arkasında bekleyen altı kadında resimdedirler. Altın yıldız arka planı tamamlayan mimari yapı ve zeminde yeşil renkli çim rahiplerin oturdukları altın yıldız yükseltiye zemin olmaktadır.

Panoda anlatılan hikayede, tapınağa dikilmesi gerekli olan perdenin dikimi için rahipler Davud soyundan gelen genç bakire kızları yanına çağırılmışlardır. Dikim için dağıtılacak yünlerin renkleri için bir kura çekilir ve Meryem'e çıkan yün yumağının ergüvani renkli olması, onun ilahi olarak seçilmiş olduğunu göstermektedir. Resmin boşluğuna yerleştirilen panonun hikayesini anlatan yazı ise, 'Görevliler bakirelerin alması için yün getirdiler, Meryem'in payına mor düştü' anlamlarını taşımaktadır.

²⁹ Gömme duvar olarak tasarlanmış boşluklu yarım ay şeklindeki mimari eleman.

5.1.18. İç Narteks Zekeriya'nın Dua Etmesi



Görsel 36 İç Narteks Zekeriya'nın Dua Etmesi

Opus vermiculatum teknikli mozaik pano, Azize Hora Kilisesi'nin iç narteks alanındaki orta tonozun sağındaki kemer karnının batı kısmında yer almaktadır. Sahnenin Yakub İncil'inde anlatılan hikayesine göre, Meryem'in on iki yaşına basmasının ardından, rahipler tarafından evlendirilmesine karar verilmiştir. Fakat kiminle evleneceğini kararlaştırmak için şehirdeki uygun erkekler birer değnek getirecekler ve hangisinin değneğinden bir mucize meydana gelirse o kişi Meryem'in kocası olmaya hak kazanacaktı. Tasvir edilen sahnede de, Meryem bir kiborion içerisinde başı haleli ve oturur şekilde betimlenmiştir. Önüne eş adaylarının getirdiği on iki adet asa dizilmiştir. Rahip Zekeriya değneklerin önünde yine başı haleli bir biçimde dizlerinin üzerine çökerek mucize için dua etmektedir.

Pano arka planı yine altın yıldız üzerine mimari yapı olarak işlenmiştir. Sarı, kahverengi, kırmızı ve mavi tonları hakimdir.

5.1.19. İç Narteks Meryem'in Yusuf'a Emanet Edilmesi



Görsel 37 İç Narteks Meryem'in Yusuf'a Emanet Edilmesi

Kilise'nin iç narteks tonozunda Rahipler Tarafından Meryem'in Kutsanması sahnesinin alt kısmındaki gömme duvar³⁰ kısmında yer almaktadır. Meryem ile evlenmek isteyen eş adaylarının bıraktıkları değneklerden Yusuf'a ait olan değneğin ucundan bir güvercin çıkmasıyla mucize Yusuf'un değneğinde gerçekleşmiştir. Bu sahnede Rahip tüm eş adaylarını aynı yerde toplamış ve sıra Yusuf'a geldiğinde mucize gerçekleşmiştir. Rahip dua ettiği kiborionun önünde bir eliyle değneği tutarken diğer eliyle ise Meryem'in başını tutmaktadır. Değneğine doğru uzanan Yusuf diğer eş adaylarının önünde boydan tasvirlerken, diğer adaylar Yusuf'un arkasında karmaşık bir şekilde tasvirlenmişler. Tanrı'nın bakiresi için seçilen kişinin Yusuf olduğunun belirlendiği sahnedir.

Altın yaldız arka plana mimari yapı eşlik eder. Zeminde yeşil renk kullanılmıştır. Yusuf'un kıyafetinde ve duruşunda oldukça hareketli bir betim kullanılmıştır. Kıyafet kıvrımları detaylı işlenmiştir.

³⁰ Yada lünet.

5.1.20. İç Narteks Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi



Görsel 38 İç Narteks Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi

Kilise'nin iç narteks kuzey kubbesinin solundaki kemerin batı kısmında bulunmaktadır. Bu sahnede Yusuf Meryem'i evine götürmektedir. Arkasındada oğlu Yakub onlara eşlik eder. Altın yıldız üzerine mimari arka plan ve yeşil zemindeki hareketli figürler alandaki moziklerin hikayeleşmiş anlatımına eşlik eder. Mozaik panonun boş kalan kısmındaki yazıda "Yusuf, Theotokos'u alıyor, evine gidiyor" ibaresi bulunmaktadır.

5.1.21. İç Narteks Meryem'e Müjde



Görsel 39 İç Narteks Meryem'e Müjde

Mozaik pano, iç narteksin kuzey kubbesinin güneybatı pandantifinde bulunmaktadır. Altın yaldız üzerinde iki yanındanda mimari elemanlarla sınırlandırılmış arka planda meryem bir kuyudan elindeki sürahiye su alırken, sağ üst köşeden ona görünen Cebrail Meryem'e İsa'nın doğacağını müjdelemektedir. Meryem oldukça korku dolu bakışlarını ve diğer elini Cebrail'e yöneltmiş vaziyettedir.

Meryem'in hayatı ile ilgili anlatımlar Kanonik incilerde yer almazken, Kanonik incillerde Meryem anlatımları 'İsa'nın geleceği önceden bildiriliyor' adıyla bu konu ile başlatılır. Luka İncil'inde buradaki sahnenin anlatımı şu şekildedir;

"Elizabet'in hamileliğinin altıncı ayında Allah melek Cebrail'i Celile bölgesinin Nasıra kasabasında yaşayan bir kıza gönderdi. Kızın adı Meryem'di. Meryem, Davud'un soyundan Yusuf ile nişanlıydı. Melek, Meryem'e göründü ve ona şöyle dedi: "Selâm Meryem! Allah'ın lütfuna eriştin. Rab seninledir." Bu sözler

Meryem'i şaşırtdı; meleğin bu selâmla ne demek istediğini anlamaya çalıştı. Melek ona, "Korkma Meryem, Allah'ın lütfuna eriştin" dedi. Sonra şöyle devam etti: "Şimdi iyi dinle! Hamile kalıp bir oğul dünyaya getireceksin, adını İsa koyacaksın. O büyük olacak. O'na yüceler yücesi Allah'ın semavî Oğlu denecek; Rab Allah O'nu atası Davud gibi kral yapacak. O, Yakub'un halkı İsrailoğullarına ebediyen hükmedecek, hükümlerini hiçbir zaman sona ermeyecek." Meryem meleğe, "Ben hâlâ bakireyim. Bu nasıl olur?" diye sordu. Melek şöyle cevap verdi: "Mukaddes Ruh seni ziyaret edecek, yüceler yücesi Allah'ın kudreti seni saracak. Doğacak olan mukaddes bebek Allah'ın semavî Oğlu diye çağrılacak. Ayrıca akraban Elizabet'in de geçkin yaşına rağmen bir oğlu olacak. Kısır sanılıyordu, fakat şimdi altı aylık hamiledir. Allah için imkânsız bir şey yoktur." Bunun üzerine Meryem meleğe, "Ben Rab'bin kuluyum. Sen nasıl diyorsan öyle olsun" dedi. Bundan sonra melek onun yanından ayrıldı.(Luka, 1:26-38)"

5.1.22. İç Narteks Meryem'den Ayrılan Yusuf; Yusuf'un Meryem'i Kınaması



Görsel 40 İç Narteks Meryem'den Ayrılan Yusuf; Yusuf'un Meryem'i Kınaması

İç narteksin kuzey kubbesinin batısındaki lunet kısmında yer almaktadır. Sahne iki kısma ayrılmıştır. İlk sahnede Yusuf altı aylığına iş için evden ayrılırken Meryem'e veda ederken görülürken ikinci sahnede ise geri döndüğünde Meryem'i hamile bir vaziyette gördüğünde ona kızarak kınamaktadır.

İkinci sahnedeki mozağin tesseralarının çoğu tahrip olmuş durumdadır. Bu sebeple yalnızca belden aşağıdaki kısımları görünmektedir. Panonun iki yanı iki ağaçla sınırlandırılmıştır. Altın yıldız arka plana mimari yapılar eşlik eder. Zemin çim olarak işlenmiştir. Bu sahne Meryem'in hayatını anlatan son sahnedir.

5.1.23. İç Narteks K r ve Dilsiz Adamın İyileştirilmesi



Görsel 41 İ Narteks K r ve Dilsiz Adamın İyileştirilmesi

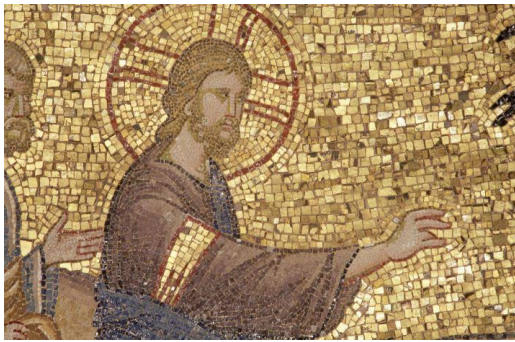
Kilisenin i narteksinin güney kubbesinin güneybatı pandantifinde yer alan mozaik panoda, İsa başı haleli İsa yanında Petrus ile birlikte karşısında elleri ile gözlerini gösteren adama doğru yönelmişlerdir.

Alandaki diğer mozaik panolar gibi buradada altın yaldız renginde işlenen arka plana mimari yapı ve ağaç arasına gerilmiş bir kumaş eşlik eder. İsa'nın mucizelerini gösterdiği kısımlardan bir konuyu içeren pano İsa'nın atalarının gösterildiği kubbenin pandantifinde bulunmaktadır. İ narteks alanı iki kubbeye İsa ve Meryem'e ayrılmışlardır.

5.1.24. İç Narteks İsa'nın İki Kır Adamı İyileştirmesi



Görsel 42 İç Narteks İsa'nın İki Kır Adamı İyileştirmesi



Görsel 43 İsa detay.



Görsel 44 Kır adamlar detay.

Kilisenin iç narteksinin güney kubbesinin kuzeybatı pandantifinde yer alan mozaik panodur. Mozaik panoda başı haleli olan İsa, arkasında iki havarisi ile birlikte karşısındaki iki kör adama doğru yönelmiş vaziyettedir. Bir elini kör adamlara doğru uzatan İsa diğer elinde rulo haline getirilmiş bir kağıt tutmaktadır. Panoda adamların kör olduğunu belirtmek için, baygın ve çökük bir bakışla resmedilmişlerdir.

Panonun arka planı altın yıldız olarak işlenmiştir. Manzaraya dağ mimari yapılar ve ağaç eşlik etmektedir. İsa ve havarilerin kıyafet kıvrımları oldukça hareketlidir.



5.1.25. İç Narteks Aziz Petrus'un Kayınvalidesinin İyileştirilmesi



Görsel 45 Aziz Petrus'un Kayınvalidesinin İyileştirilmesi

Kilisenin iç narteksinin güney kubbesinin kuzeydoğu pandantifinde yer alan mozaik panodur. Kutsal kitaplardan Matta, 8:14-15. 'de anlatılan İsa'nın mucizlerinden biri olan bu sahnede, İsa iki havarisi ile birlikte Petrus'un evine gider. Yatakta ateşli hastalık sebebi ile yatmakta olan Petrus'un kayınvalidesini bileginden kavrar ve iyileştirir.

Mucize sahnelerinin tamamında olduğu gibi, buradada diğer eliyle bir rulo kağıt tutmaktadır. Başlı haleli İsa'nın karşısında hasta kayınvalidesinin baş ucunda da Petrus konumlanmıştır. İsa'nın arkasındaki iki havarisi ise birbirleriyle dialog halindedirler. Azize Kurtarıcı Hora Kilisesi'nin mozaik panolarının tümünde olduğu gibi, altın yaldız arka plan buradada bütünlüğü uygun şekilde yapılmıştır.

5.1.26. İç Narteks İsa'nın Kanayan Kadını İyileştirmesi



Görsel 46 İsa'nın Kanayan Kadını İyileştirmesi

Kilisenin iç narteksinin güney kubbesinin güneydoğu pandantifinde yer alan mozik panodur. Markos 5:27-29 anlatılan hikayesine göre, uzun süredir kanama rahatsızlığı olan bu kadın İsa'yı bulmuştu ve İsa'nın arkasındaki kalabalığın arkasına karışmıştı.³¹Yüz üstü bir şekilde kendisini yere atarak İsa'nın kıyafetinden tutmayı başaran kadının kanamaları durmuştur.

Alanın tam merkezinde kanamalı kadın ve iki yana simetrik bir biçimde İsa ile birlikte iki havari, karşı alanına ise simetriye bozmayarak 3 halktan kişi yerleştirilmiştir. İsa elinde rulo bir kağıt tutmaktadır ve başı haledir. Arka planda altın yıldız üzerine mimari yapılar ile birlikte ağaç manzaraları eşlik eder. Arka planda üçgen forma uygun olarak, simetrik yapılmıştır.

³¹ Toplumda kanamalı kadınlar kirli olarak görüldüğü için hastalığına şifa bulamamıştır.

5.1.27. İç Narteks Kurumuş Elli Adamın İyileştirilmesi



Görsel 47 Kurumuş Elli Adamın İyileştirilmesi

Kilisenin iç narteksinin güney kemerinin doğusunda yer alan mozik panodur. Panoya konu olan sahnenin anlatımları Luka 6: 6-11; Matta 12: 9-14; Markos 3: 1-6 incillerinde geçmektedir. Anlatıma göre İsa bir Şabat³² günü sinagoga eğitim vermekteyken, sağ kolu sorunlu bir çocuk gördü ve onu iyileştirmek üzere yanına çağırdı. Bunu gören ferisler³³ İsa'nın çocuğu iyileştirmesine sinirlendiler ve İsa Şabat günü iyilik etmenin daha doğru olduğunu söyledi.

Mucize sahnelerinden özellikle Şabat gününde yapılanların seçilmesi, Yahudi inançları ile İsa'nın uyguladıklarının ayrışmasını vurgulamaktadır. Panoda altın yıldız üzerine mimari arka plan ve yeşil taban görülmektedir. Başlı haleli İsa bir elinde rulo tutarken diğer eli ile de hastalığı olan genç bir çocuğa işaretle bulunmaktadır.

³² Yahudilerin herhangi bir iş ile uğraşmadıkları sadece tapınma ve dinlenmek için ayırdıkları günleri.

³³ Yahudi toplumsal hareket grubu.

5.1.28. İç Narteks İsa'nın Cüzzamlıyı İyileştirmesi



Görsel 48 İsa'nın Cüzzamlıyı İyileştirmesi

Kilisenin iç narteksinin güney kemerinin batısında yer alan mozaik panodur. Erken hristiyanlık döneminden günümüze gelebilmiş bir örneğini bulunmayan bu sahnenin anlatımına snotik³⁴ inciller yer vermektedir. Azize Kurtarıcı Hora Kilisesi'nde örnekte İsa ve havarilerin yüzlerinin betimlendiği kısmın tesseraları tahrip olmuş durumdadır. Metnin anlatımında Cüzzam hastası vücudundaki lekeleri daha belirgin kılması amacıyla sadece bir peştamal giymiş vaziyette betimlenmiştir.

Hikayenin İsa'nın kutsallığını anlatan kısmı İsa'nın bu bulaşıcı hastalık sahibi kişiye dokunduktan sonra hastalığın kendisine geçmemiş olmasıdır. Bu olay onun ve vücudunun kutsal olduğu anlamlarına gelmiştir. Kilisenin tüm mozaik panolarında olduğu gibi arka plana altın yaldız mimari yapılar eşlik etmektedir.

³⁴ Üç ortak metin içeriğine sahip İncilleri kapsayan anlamında kullanılan kelimedir.

5.1.29. İç Narteks İsa'nın Kalabalığı İyileştirmesi



Görsel 49 İsa'nın Kalabalığı İyileştirmesi

Kilisenin iç narteksinin güney kubbesinin batı kısmındaki lunette bulunan mozaik panodur. Havarileri arkasında, başı haleli ve mucize sahnelerinde hep betimlendiği şekilde bir elinde rulo şekline getirilmiş bir kağıt tutarken İsa görülmektedir. İsa karşısında oturur biçimde olan üç kişiye seslenmektedir. Sahnede İsa, üç havarisi, sekiz kişi ve iki çocuk görülmektedir. Çeşitli hastalıklara sahip olan insanları şu şekilde sıralayabiliriz; kör ve topal eli değnekli bir adam, sadece kör bir adam, uru şişmiş bir adam, hemen arkalarına konumlanmış bacağından hasta olan çocuğunu İsa'ya uzatır biçimde betimlenmiş bir kadın, o kadının arkasında yine çocuğu ile birlikte hastalıkları teşhis edilememiş bir diğer kadın görülmektedir. Hastalıklı kişilerin betimlendiği sahnenin sağ kısmında ayakta olarak üç erkek görülmektedir. Bunlardan dahneye en yakın olanı değnekli ve kütürümdür, hemen arkasında değneğine dayanmış bir kadın görülür. Onun hemen yanında ise kör bir kadın vardır.

Altın yıldız üzerine mimari elemanlar, dağ yükseltileri ve zeminde yeşillik bir alan kompozisyonun arka planını oluşturmaktadır.

5.1.30. Dış Narteks Pantokrator İsa



Görsel 50 Pantokrator İsa

Aziz Kurtarıcı Hora Kilisesinin dış narteks alanındaki iç nartekse geçişi sağlayan kapısının üzerinde yer alan mozaik panodur. İsa pantokrator³⁵ duruşuna uygun olarak bir eli ile takdis işareti yaparken, diğer eli ile de çeşitli değerli taşlarla bezenmiş kutsal kitabı tutmaktadır. Mavi giyimli olan isanın başındaki halenin içerisinde sadece onun betimlendiği sahnelerde kullanılan, içerisinde haç olan nimbus halesi görülmektedir. İki yanına bölünmüş olan yazı ise “Khora Ton Zoonton” yani “Hz. İsa, yaşayanların evi” anlamını taşımaktadır.

Altın yıldız arka plan uhrevi dünyanın vurgulanmasına yardımcı olurken, İsa'nın bozuk simetrik yüzü ve el parmaklarındaki yamukluklar insani doğasına da çağrışımlar yapmaktadır. Gözleri direk izleyici ile temas etmez karşısındaki Meryem mozaigine çevrilidir. İsa'nın özellikle kapı girişinde yer alması “Bir kimse benim aracılığım ile içeri girerse kurtulur.” anlamını taşır.

³⁵ Evrenin hakimi.

5.1.31. Dış Narteks Blakhernitissa Meryem'i



Görsel 51 Blakhernitissa Meryem'i

Kilise'ye ana girişi sağlayan kapının hemen üzerinde Pantokrator İsa mozaiğinin karşısında yer almaktadır. Bu ikonanın ilk örneğine Blakhernea Manastırı'nda rastlamaktayız. Manastır bu sebeple bu ikonanın isim babalığını yapmaktadır. Orans³⁶ duruşunda panonun merkezinde konumlanan Meryem'in üzerinde oval bir halenin içerisinde resmedilen İmmanuel İsa³⁷ burada Meryem'in rahmindedir. Meryem'in arkasında "taşanın/sığmayanın haznesi" anlamına gelen yazıt yer almaktadır. Meryem'in iki yanında birer melek tasvir edilmiştir. Meryem mavi giyimli ve başı haleli haldedir. Arka plan uhrevi dünyaya uygun olarak altın yaldız renktedir.

Tanrı anası Meryem "Dünyaya Selametın Girdiği Kapı" olarak sayıldığı için bu kapıdan girenler artık Meryem'in korumasında sayılmaktadır.

³⁶ Cepheden ve elleri açık vaziyette betimlenen sahneler verilen isimdir.

³⁷ İsa'nın çocuk halinde betimlendiği sahneler verilen isimdir ve Tanrı bizimle anlamına gelmektedir.

5.1.32. Dış Narteks Yusuf'un Rüyası; Beythem Yolculuğu



Görsel 52 Yusuf'un Rüyası; Beythem Yolculuğu



Görsel 53 Yusuf ve Meryem detay



Görsel 54 Yusuf detay

Kilisenin dış narteksinin kuzey kısmındaki duvarın lunetinde konumlandırılmış mozaik panodur. Üç sahne birlikte betimlenmiştir. Bunlardan ilki Yusuf'un rüyasında meleğin ona Meryem'in çocuğunun tanrının çocuğu olduğunu açıklamasını konu alır.

Hemen arkasında şehir surlarının dışında, başı haleli lacivert giyimli Meryem ile Zekeriya'nın karısı Elizabeth sohbet halindedirler. Yüksek ihtimalle doğacak çocukları İsa ve Yahya'nın müjdelerini birbirlerine verirler.

Üçüncü ve son sahnede ise Meryem ve Yusuf yanlarında bir başka kişi daha, Nasıra şehrinden Beytlehem şehrinde yapılacak nüfus sayımı sebebiyle seyahat etmektedirler.

Mozaik panoda arka planda bir gökyüzü teması yerine altınyaldız bir şema kullanılmıştır. Nasıra şehrini belirtmek için arkada mimari bir arka plan, önde ise dağlık bölge, şehirden çıkıldığını belirginleştirmek amacıyla resmedilmiştir.

5.1.33. Dış Narteks Suriye Valisi Kirenius Önünde Nüfus Sayımı



Görsel 55 Suriye Valisi Kirenius Önünde Nüfus Sayımı

Kilisenin dış narteksinin doğu duvarının ilk kemer lunetinde yer alan mozaik panodur. Panoda Bizans imparatoru Augustus'un tüm halkın doğduğu yerde nüfus sayımının gerçekleştirilmesi emriyle, Yusuf'un Davud soyundan gelmesi nedeniyle gidilen Beythem şehrindeki sayım sahnesi görülmektedir. Bir tahtta oturan Suriye ve Filistin Valisi Cyrenius, hemen arkasında muhafızlığı ile görevli bir Bizans askeri yer almaktadır. Sahnenin orta kısmında, sayımı yapan devlet görevlisi ile yanında kılıç tutan bir devlet görevlisi daha görülmektedir. Hemen karşılarında sorulan bir sorudan dolayı mahçubiyet içerisinde betimlenmiş hamile Meryem yer alırken onun hemen arkasında eşi Yusuf görülmürler. Arka kısımda yazan uzun yazıda "... çünkü o, Davud'un evinden ve soyundandı... vergilendirmek için evleneceği karısı (nişanlısı) Meryem'le ki o gebeydi" yazılıdır. Sayım sırasında Meryem'e çocuğunun babası sorulunca sessiz kalmış, arkasından Yusuf çocuğun babasının kendisi olduğunu söyleyerek İsa'yı kabullenmiştir. Yusuf'un arkasında betimlenen üç genç erkeğinde Yusuf'un çocukları olduğu düşünülmektedir.

Sahenede gökyüzü altın yıldız renkte işlenirken, arka planda mimari bir yapı görülür. Zemin yeşil renklidir. Meryem ve Yusuf'un başları haleli olarak betimlenmiştir.

5.1.34. Dış Narteks İsa'nın Doğumu



Görsel 56 İsa'nın Doğumu

Kilisenin dış narteksenin giriş kısmının batısındaki tonozlu kısmın doğusundaki lunette yer alan mozaik panodur. Mozaik panoya konu olan olayda Meryem ve Yusuf Bethlehem şehrinden geri dönerlerken, yolda Meryem doğum yapar. Kayalık alanda bir battaniyenin üzerinde uzanan Meryem'in baş ucunda melekler görülmektedir. Diğer bir melek ise çobanlara mucizevi olayı haber vermektedir. Meryem'in hemen üzerinde başı haleli biçimde gökten bir ışık ile birlikte inmektedir. Kundağa sarılı vaziyette ki İsa'yı eşek ve boğa ısıtmaktadırlar. Alt kısımda köşede İsa'nın yıkanması sahnesi işlenmiştir. Bir kadın İsa'nın yıkanacağı suyu hazırlarken, diğer bir kadın da İsa'yı tutmaktadır. Hemen yanlarında Yusuf düşünceli bir vaziyette resmedilmiştir.

Altın yıldız arka planlı panonun üst kısmındaki yazıda **“Mesih'in doğumu”** ve **“Korkma: işte, size bütün insanlığa olacak, büyük sevincin iyi müjdesini getiriyorum”** ibareleri yer almaktadır. İsa'nın doğumu ile ilgili anlatımların en detaylı verildiği kaynakça İokabos'un Protoevangelionu'dur.

5.1.35. Dış Narteks Müneccimler'in Yolculuğu; Herodes Huzurunda Müneccimler



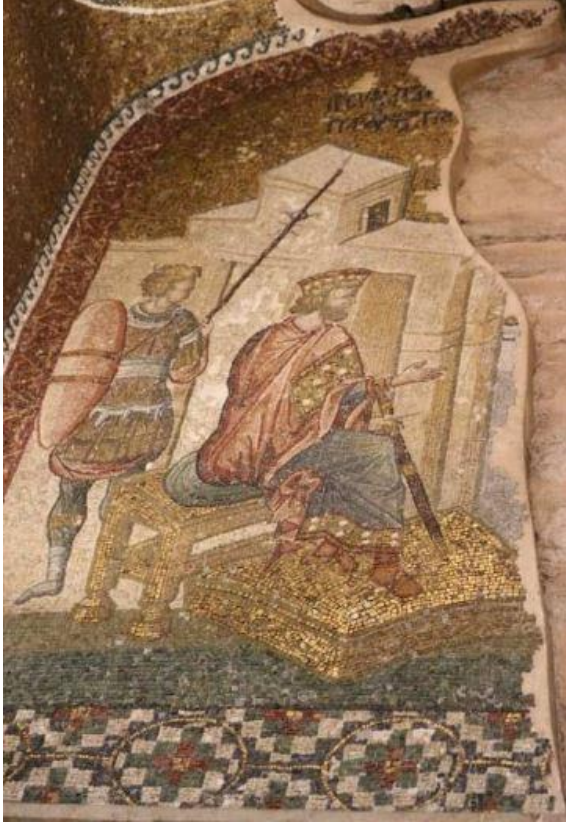
Görsel 57 Müneccimler'in Yolculuğu; Herodes Huzurunda Müneccimler

Kilisenin dış narteksinin sağ kısmındaki doğu lunette yer alan mozaik panodur. Kariye'deki bu mozaik panoya konu olan sahne Matta, 2:1-8'de geçmektedir. İkili öyküleyici anlatıma sahip bu sahnenin ilk kısmını sol kısım oluşturmaktadır. Beytülrahim yıldızını takip eden üç doğulu kral olan Baltazar, Gaspar ve Melchior Kudüs yolundaki atlarının üzerinde ve birbirleri ile sohbet eder halde betimlenmektedir. Karşısındaki ikinci kısımda ise, üç müneccim kral yeni Yahudi kralına ibadet etmek için bu seyaheti gerçekleştirmişlerdir ve ellerinde yeni doğan krala vermek üzere hediyeleriyle birlikte Yahudiye kentinin kralı Herodes'in huzurunda çıkarak bebeğin nerede olduğunu sorarlar. Herodes bebeğin nerede olduğunu bilmediğini söyleyerek hemen yerini bulmak için araştırmalara başlamıştır. Müneccim kralların onun bulduğunda kendisinede haber vermelerini isteyerek kendisinin de yeni peygambere ibadet edeceğini söylemiştir.

Sahnenin altın yıldız üst kısmında “ **Ve işte doğudan Kudüs' e bilge adamlar geldi, dediler ki, Yahudilerin Kralı olarak doğan nerede**” anlamlarına gelen ifade yer almaktadır.

İlk sahnede oldukça hareketli şekilde işlenmiş bir kompozisyon mevcuttur.

5.1.36. Dış Narteks Rahipleri ve Yazıları Sorgulayan Herodes



Görsel 58 Rahipleri ve Yazıları Sorgulayan Herodes

Kilisenin dış narteks alanının güney kısmındaki doğusundaki ikinci lunette yer alan mozaik panodur. Çoğunlu büyük oranda tahrip olmuş panoda görünen iki figür, Herodes ve muhafızıdır. Herodes tedirgin bir şekilde yeni doğduğunun haber verildiği kralı bulmak derindedir. Sahnede Herodes altın yıldız renkteki yüksek tahtında oturmaktadır. Hemen arkasında muhafızı bulunur. Arka planda altın yıldız renge mimari arka plan eşlik etmektedir. Yukarıda yer alan yazıda; **“Ve, o tüm baş rahipleri ve halkın din bilginlerini (yazıcılarını) topladığında, onlara Mesih’in nerede doğacağını sordu” işte”** ibareleri ye almaktadır.

5.1.37. Dış Narteks Müneccimlerin Doğuya Dönüşü



Görsel 59 Müneccimlerin Doğuya Dönüşü

Kilisenin dış narteks kısmından pareklezyona açılan kısmının doğusunda kalan iki kemer aralığındaki mozaik panodur. Müneccimlerin tapınma ve hediyelerini verme sahneside bu sahneyle birlikte olmalıdır fakat panonun büyük çoğunluğu tahrip olduğu için yalnızca şaha kalkmış bir at üzerindeki tek bir müneccim kralı görebilmekteyiz. Oldukça hareketli olarak işlenmiş gerçekçi bir sahnedir.

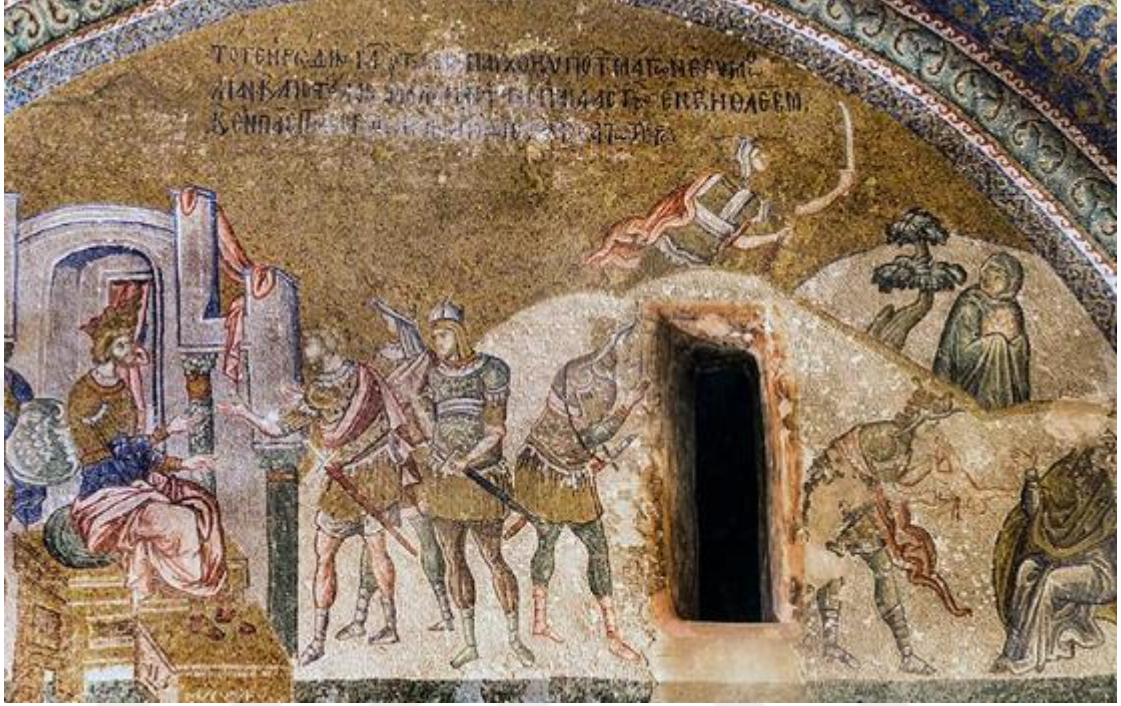
5.1.38. Dış Narteks Mısır'a Kaçış



Görsel 60 Müneccimlerin Doğuya Dönüşü

Kilisenin dış narteksinin pareklezyona geçişi sağlayan kısmındaki güney duvarının kemer aralığında bulunan mozaik panodur. Büyük bir kısmı tahrip olmuş panonun teşhis edebildiğimiz kısmında, Sotinen şehrindeki din değişikliği sebebi ile putların tahrip edildiği görülmektedir. Olayın detaylı anlatımı kutsal kitap Matta, 2:13-15'te anlatılmaktadır. Müneccimler döndükten sonra Yusuf'un rüyasında Herodes'in İsa'ya zarar vereceğini görmesi üzerine ailenin Mısır'a gidişleri konu edilmektedir ve aile Herodes ölene kadar Mısır'da kalmışlardır. Altın yıldız fon üzerinde şehir manzarası ve büyük kaidelerin üzerinde tahrip edilen putlar panoda görülmektedir.

5.1.39. Dış Narteks Masumların Öldürülmesi



Görsel 61 Masumların Öldürülmesi

Kilisenin dış narteks alanının güney kısmındaki güney lünette yer alan mozaik panodur. Detaylı anlatımı Matta İncili'nin 2:16-18'inde anlatılmaktadır. Kral Hirodes haber beklediği üç müneccimlerden haber gelmeyince aldatıldığının farkına varmış ve bu olay üzerine, Beytlehem kenti ve civarındaki iki yaş altı tüm çocukların öldürülmesini emretmektedir. Bu katliam sahnelerinden ilki olan bu panoda, Tahtta oturan Hirodes karşısındaki askerlere emir vermektedir. Emirleri yerine getiren askerlerden birinin bir kadının çocuğunu alarak karnını deştiği sahne ve bir diğerinde kucağında çocuğuyla birlikte köşeye sıkıştırıldığı diğer bir asker görülmektedir. Altın yıldız fon üzerinde panonun üstünde ki boşluk alana konumlandırılmış yazıda , **“Sonra Herod, bilginler tarafından alaya alındığını gördüğünde, çok kızdı ve dışarı yolladı ve Bethlem'deki ve bunların bütün kıyılarındaki iki yaş ve altındaki bütün çocukları öldürdü”**ibarelerine yer verilmiştir.

5.1.40. Dış Narteks Askerlerin Çocukları Öldürmesi



Görsel 62 Askerlerin Çocukları Öldürmesi

Kilisenin dış narteks alanının güney kısmındaki güney lünettinin batı kısmındaki lünetinde ye alan mozaik panodur. Bir önceki panoda emredilmesi sahnesinde başlatılan katliam sahnelerinin bu panoda devam ettiğini görmekteyiz. Askerlerin Hırodes'ten aldıkları emirle aileleri tehdit ederek çocuklarını acımasızca öldürdüğü bir sahnedir. Bir asker küçük erkek çocuğunun annesini tehdit ederken, diğer bir askerde çocuğu yere yatırmış vaziyette kılıcıyla acımasızca küçük çocuğu katletmekteyken betimlenmiştir.

5.1.41. Dış Narteks Çocuklarına Ağlayan Kadınlar



Görsel 63 Çocuklarına Ağlayan Kadınlar

Kilisenin dış narteks alanının güney kısmındaki batı kemerinde bulunan mozaik panodur. Hirodes'in çocuk katlinin öyküleyici anlatımının bir diğer sahnesi olan panonun bazı kısımları tahrip olmuştur. Çocukları katledilen anneler, çocuklarının cansız bedenlerine sarılarak yaslarını tutmaktadırlar. Üst kısımdaki altın yıldız kısımda ise, **“Rama’da bir ses duyuldu, ağıt ve ağlama ve büyük yas”** yazılıdır. Yine sahnenin açıklayıcı metni, panonun boşluk kısmına yerleştirilmiştir.

5.1.42. Dış Narteks Elizabeth ve Yahya'nın Kaçışı



Görsel 64 Elizabeth ve Yahya'nın Kaçışı

Kilisenin dış narteks alanının güney kısmındaki batı kemerin ilk kısmında yer alan , masumların katlinin anlatıldığı sonuncu panodur. Burada Zekeriya'nın karısı olan Elizabeth oğlu Yahya'yı³⁸ askerlerin katliamından kaçırırken bir mağaraya saklanmaktadır. Üzerine doğru kılıcını çekmiş vaziyette koşan asker ile karşı karşıyayken bir mucize sonucu mağaranın girişini bir kaya kapatır ve kurtulurlar. Altın yıldız arka fonlu panonun bu kısmında bir yazı şeridi halinde **'Elizabeth'in kaçışı'** anlamını taşıyan ibare yer almaktadır.

³⁸ Vaftizci Yahya.

5.1.43. Dış Narteks Yusuf'un Rüyası; Kutsal Aile'nin Mısır'dan Dönüşü



Görsel 65 Yusuf'un Rüyası; Kutsal Aile'nin Mısır'dan Dönüşü

Kilisenin dış narteks alanının batı kısmındaki pencere üstü kemerinde bulunan iki sahneli olarak tasvirlenmiş mozaik panodur. Panonun sol kısmında Yusuf uyur halde, başının üzerinde ona yaklaşan bir melek ile birlikte betimlenirken geri kalan kısmında ise, yürü biçimde olan ailenin en ön kısmında Yusuf, Yusuf'un omuzlarında çocuk İsa, hemen arkalarında Meryem ve Meryem'inde arkasında bulunan yük eşşğini çeker vaziyetteki Yusuf'un oğlu görülmektedir. Panoya konu olan dönüş olayının detaylı anlatımı Matta, 2:19-23'de bulunmaktadır. Hirodes'in ölmesi üzerine bir melek Yusuf'a rüyasında görünerek artık İsaril'e dönmenin vaktinin geldiğini söylemiştir. Fakat Yahudiye kentinde Kral Hirodes'in ölümünden sonra yerine oğlu Arhelas geçtiği için Yahudiye'nin pek güvenilir olmayacağını düşünerek, Celile bölgesine gittiler. Ailecek Celile bölgesindeki Nasıra kentine yerleşmişlerdir. Panonun altın yıldız arka planının üzerindeki yazıda **“Tanrının rüyadaki uyarısıyla, Galile'nin parçasında bir kenara çekildi ve Nasıra denilen şehre geldi ve oturdu”** ibareleri yer almaktadır. Bu yazı dizisi haricinde, Meryem'in başının üzerinde 'Tanrı Anası' ve İsa'nın üzerinde ise 'İsa Mesih' anlamlarına gelen monogramlarına yer verilmiştir.

5.1.44. Dış Narteks İsa'nın Kudüs'e Götürülüşü



Görsel 66 İsa'nın Kudüs'e Götürülüşü

Aziz Kurtarıcı Hora Kilise'sinin dış narteksinin batı duvarının son penceresinin üzerindeki kemerde yer alan mozaik panodur. Kutsal aile fışık bayramını³⁹ (pesah yada hamursuz bayramı olarak da bilinmektedir.) kutlamak üzere Kudüs şehrine gitmektedir. En önde bir eliyle şehri gösterir vaziyetteki figür Yusuf, Hemen arkasında sakalsız 13 yaşlarında ki başı haleli genç İsa, onun da arkasında Yusuf'un iki oğlu ve en arkadaki lacivert giyimli kadın da Meryem'dir. Kudüs şehri sur içerisinde resmedilmiştir. Arka don altın yıldız olarak işlenmiş ve resmin üst kısımdaki boşluk alanına anlatılan hikayeyi tanımlamak amacıyla, **“Ve onun ana- babası her yıl Fışık Bayramında Kudüs'e giderlerdi”** anlamına gelen metin eklenmiştir. İsa ve Meryem'in başlarının üzerinde kendilerini temsil eden monogramlarda bulunmaktadır.

Tablonun üst kısmında farklı sanatçılar tarafından yapılmış, madalyon içlerinde bazı önemli azizlerin portrelerine yer verilmiştir.

³⁹ Yahudilerin Mısır'daki kölelikten kurtuluşlarını kutlayan bir Yahudi bayramıdır.

5.1.45. Dış Narteks Vaftizci Yahya'nın İsa'ya Şahitlik Etmesi ve İsa'nın Vaftizi



Görsel 67 Vaftizci Yahya'nın İsa'ya Şahitlik Etmesi ve İsa'nın Vaftizi

Kilisenin dış narteksinin kuzey kısmındaki ilk tonozda yer alan ortadan bir madalyonla iki kesit halinde işlenmiş panolardan biridir. Öykünün detaylı anlatımı Matta İncili 3:13-17'de anlatılmaktadır. Öyküye göre; İsa, Yahya'nın yanına Şeria⁴⁰ Irmağına gelmiştir. Yahya burada halkı vaftiz ederken İsa Yahya'dan kendisini de vaftiz etmesini isteyince, Yahya bu duruma karşı çıkarak asıl İsa'nın kendisini vaftiz etmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat İsa onayladıktan sonra Yahya kendisini vaftiz etmiştir. İsa vaftiz olduktan sonra gökten Tanrı'nın ruhunu simgeleyen bir güvercin inerek İsa'nın başına konmuştur. Bir ses bu olaya eşlik ederek **“Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnudum”** demiştir. Bu sahnede ilk defa İsa Mesih vasfıyla takdim edilmektedir.

Sahnenin ortasında sarı giyimli başı haleli figür Yahya'dır. Yahya ona yöneltilen sen mesih misin sorularına karşısındaki laciver giyimli başı haleli olan İsa'yı işaret ederek hayır ben ona önce dünyaya gelerek görevlendirildim diyerek gerçek mesihin İsa olduğunu açıklamaktadır. Genellikle bizans resim sanatındaki vaftiz sahnelerinde nehirin içerisinde tasvir edilen İsa, Kariye örneğinde hemen

⁴⁰ Günümüzde Ürdün'de bulunmaktadır.

kenarında olarak tasvir edilmiştir. Panoda nehirin görünmesi İsa'nın hemen arkasında bulunun iki azizden birinin elinde muhtemelen İsa'nın vaftizden sonra kurulması amacıyla kumaş parçası tutması gibi detaylar bunun bir vaftiz sahnesi olduğunu açıklıkla belli etmektedir. İsa bir elinde kutsal kitabı tutarken diğer eli ile takdis işareti yapar vaziyette betimlenmiştir. Kalabalığın ön plandaki figürleri vicuttan betimlenirken arkada kalanlarının sadece kafaları resmedilmiştir. Altın yıldız arka fona dağ ve nehir eşlik etmektedir.

Panonun üstteki boşluk kısmında **“Hakkında söylediğim odur, benden sonra gelen, benden ileridir, çünkü benden öncedir”** ibarelerine yer verilmiştir. Yahya'nın üzerinde müjdecî anlamına gelen mogramı ve İsa'nın üzerinde İsa mesih anlamını taşıyan bir monogramda ayrıca yer verilmiştir.

5.1.46. Dış Narteks İsa'nın Günaha Teşvik Edilmesi



Görsel 68 İsa'nın Günaha Teşvik Edilmesi



Görsel 69 İsa'nın Günaha Teşvik Edilmesi detay

Kilisenin dış narteksinin kuzey kısmındaki ilk tonozda yer alan ortadan bir madalyonla iki kesit halinde işlenmiş panoların güney yarısında yer alan mozaik panodur. Üç sahne olarak işlenen panonun her sahnesine düşülen notlar mozaik panoda resmedilen sahneyi tanımlamaktadır. İsa'nın vaftizi sonrasında şeytan, türlü yollar deniyerek İsa'yı yoldan çıkarmaya çalışmaktadır.

Birinci sahnede, oruç tutan İsa'ya şeytan bir taş uzatarak bu taşı ekmeğe çevirerek yemesini söylemektedir. Alt kısımdaki yazıda "Madem Tanrının oğlusun , öyleyse bu taşlar ekmeğe olsun" ibareleri yazılıdır. Üstte ise İsa'nın cevabı olan "insan ekmeğe ile yaşamaz, sadece Tanrının ağzından çıkan sözle yaşar" ibareleri yer almaktadır.

İkinci sahnede ise, iblis İsa'yı tapınağın çatısına çıkararak kendisine kulluk etmesini ve oradan aşağıya atılmasını istemektedir. İsa ise Tanrının meleklerinin onu indireceklerini söyleyerek iblisin isteğini red etmektedir. Üst ve alt kısımda olmak üzere sahneyi tanımlayan yazılar panoya yerleştirilmiştir.

Üçüncü sahnede, şeytan İsa'yı yüksek bir yere çıkarmıştır. Burada ona ülkeleri göstererek ona Dünya krallığını vaad etmektedir. İsa ise şeytana tapınmayı red ederek, kendisinin bir gün Tanrıya tapınacağını söyler. Yine alt kısımda olayı betimleyen bir yazı dizisi yer almaktadır.

Sahnedeki İsa'ların üzerinde İsa Mesih monogramları yer alır. İsa başı haleli şekilde betimlenirken, şeytan ise koyu renklerde giydirilmiş, çirkin bir biçimde resmedilmiştir. Dağlık bir alanda sahnelere yer yer mimari öğeler eşlik etmektedir. Tanrısallığın sembolü olarak arka plan altın yıldız renktedir.

5.1.47. Dış Narteks Kana Mucizesi



Görsel 70 Kana Mucizesi



Görsel 71 Kana Mucizesi detay

Kilisenin dış narteksine girişi sağlayan kapının hemen üst kısmındaki tonozun orta kısmında yer alan mozaik panodur. Günümüzde büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Celile bölgesinin Kana köyünde geçen olay, kutsal kitaplardan Yuhanna İncili 2:1-11'de detaylı olarak anlatılmaktadır. Annesi Meryem ile birlikte Kana köyünde bir düğüne katılan İsa, düğünde davetlilere dağıtılan şarapların bitmesi üzerine büyükçe küplere hizmetkarların su doldurmasını söyler ve elindeki bardakta bulunan şarabı küplerin içerisine döktüğünde tüm küplerin içerisindeki su kaliteli şaraba dönüşmüştür.

Sahne başları haleli İsa ve annesi Meryem yan yana görülürken arkalarında iki öğrenci onlara eşlik etmektedir. Karşılarında, üç hizmetkar, biri testi ile su taşıyor vaziyette önündeki hizmetkar İsa'nın uzattığı bardağı tutmaktadır. Diğer kişi ise suları küplere doldurmaktadır. Mimari arka plandan olayın evin içerisinde mi, dışarısında mı olduğu tam olarak analiz edilememektedir. Arka plan geç Bizans üslubuna uygun şekilde altın yaldız fonda işlenmiştir.

Pantokrator İsa mozaığının hemen üzerindeki tonozlu kubbesinde uygulanan şarabı çoğaltma ve hemen yanındaki pandantifte yer alan ekmeğin çoğaltılması sahnelerinin⁴¹ yan yana uygulanışı, Hristiyan dinindeki şarap ve ekmek ayinine iman edenleri girişte hazırlar nitelikte mimaride kullanılmıştır. Aynı tonozda bu iki sahneye ek tamamen tahrip olmuş durumdaki düğün sofrası mozaığıda bulunmaktaydı.

⁴¹ Güney yarısının doğu köşesinde ikinci kısmıyla öyküleyici anlatımı devam eder.

5.1.48. Dış Narteks Ekmeklerin Çoğaltılması



Görsel 72 Ekmeklerin Çoğaltılması

Kilisenin dış narteksine girişi sağlayan kapının hemen üst kısmındaki tonozun güneydoğu yönündeki pandandifinde yer alan mozaik panodur. Sahne iki aşamalı olarak, aynı tonozlu kubbenin güney yarısının doğu köşesindeki ikinci kısmıyla devam etmektedir. Metnin detaylı anlatımı kutsal kitaplardan Matta İncili 14:13-21’de yer almaktadır.



Görsel 73 Ekmeklerin Çoğaltılması

İlk mozaik panoda, İsa ıssız bir yerde bulunan kalabalık halkın yiyecek almak için köylerini gitmelerine gerek olmadığını söyleyerek öğrencilerine ellerinde olan beş ekmek ile iki balığı kendisine getirmelerini söyler. Halkı karşısındaki alana oturtturarak, şükrettikten sonra ekmekleri bölüp karşısında bulunan iki öğrencisine vermektedir. Bu sayede yiyecekler çoğalmış oldular. Sahnede başı haleli biçimde ekmekleri bölerken betimlenen İsa'nın arkasında boş sepetlerde görülmektedir. Dağlık bir alan ve altın yıldız arka plana sahip şema kilisenin tüm mozaiklerindeki uyuma uygun olarak yapılmıştır.

İkinci sahnede, sahnenin altında on iki adet yiyecek dolu sepeti havarilerin İsa'ya artan yemekler olarak getirildiğini görmekteyiz. Kadın ve çocuklar hariç beş bin erkek bu mucize sayesinde doymuştur.

5.1.49. Dış Narteks İsa'nın Cüzzamlıyı Tedavi Etmesi



Görsel 74 İsa'nın Cüzzamlıyı Tedavi Etmesi detay



Görsel 75 İsa'nın Cüzzamlıyı Tedavi Etmesi detay

Kilisenin dış narteksine girişi sağlayan kapının hemen üst kısmındaki tonozun güneyinde yer alan neredeyse tamamı tahrip olmuş mozaik panodur. Bu tonozda bulunan mozaiklerin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Sahnenin detaylı anlatımı Matta İncili 8:1-4'te anlatılmaktadır. İsa burada kalabalığın içerisinde ayrılan, bacaklarındaki lekelerden cüzzamlı olduğunu teşhis ettiğimiz kişinin iyileşmesini sağlamıştır. Sahnede mavi giyimiyle ayaklarını görebildiğimiz bir diğer kişi ise İsa'dır. Yeşil zemin üzerine altın yıldız arka plan uygulanmıştır.

5.1.50. Dış Narteks Beytsayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi



Görsel 76 Beytsayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi



Görsel 77 Beytsayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi

Kilisenin dış narteks alanının güneyindeki tonozunun pandantiflerinde yer alan iki bölümlü mozaik panodur. Panonun ilk kısmı güney pandantifte, ikinci kısmı ise kuzeydoğu pandantifinde yer almaktadır. Sahnenin detaylı anlatımı Matta İncili 8:5-13'te ve Matta, 9:1-8'de anlatılmaktadır.

İlk panoda Kefernahum'da bulunan Beytsayda havuzunda felçli kişinin babasının İsa'dan oğlunu şıışleştirmesini istemesi üzerine sahnedeki yatalak kişinin arkasındaki dört kişi hastayı taşıyarak İsa'nın yanına getirmişlerdir. İsa ve felçli birbirlerini ellerini uzatmış vaziyettedirler. Başlı haleli lacivert giyimli İsa'nın da arkasında teşhis edilen üç kişi resmedilmiştir. Panoda örtülü bir yatakta, belden aşağısı bir kumaş örtülü olarak betimlenmiş felçli, ardında mimari arka planla birlikte altın yıldız arka plan ve yeşil zemin kullanılmıştır.

İkinci sahnenin anlatıldığı metinde, çevredekiler felçli kişinin bir günahkar olduğunu söyler ve İsa'nın onun günahlarını affedip onu iyileştirmesi üzerine, insanlar Tanrı'nın İsa'ya yeryüzünde bu gücü verdiklerini gördüklerinde şükrederler. Panoda yatalak kişi iyileştikten sonra yatağını sırtına alarak gittiği görülmektedir.



Görsel 78 Beytsayda Havuzunda İsa'nın Felçliyi İyileştirmesi

Maalesef neredeyse tamamı tahrip olmuş tonozda felçli hastanın iyileştirilmesi sahnelerinden felçli kişinin yatağını alarak gittiği anın betimlendiği panonun hemen üzerinde kısıtlı bir kısmı gözükken panoda yatak üzerindeki bir kişinin yatakta oturur vaziyette resmedildiği bir kalkma anında da betimi mevcuttur. Öyküleyici anlatım ile mozaik tekniğinde işlenmiş bu sahneler yüksek ihtimalle birbirlerinin devamı niteliğindedir fakat üslupsal olarak, yağın rengi, şekli, kişinin kıyafeti, ve arka plandaki farklılar panolar arasında mevcuttur. Farklı ustaların elinden çıkarak farklı zaman aralıklarında yapılmış olmaları bu üslup farklılıklarının sebebi olarak gösterilebilir.



5.1.52. Dış Narteks Zakkay'ı Çağırın İsa



Görsel 79 Zakkay'ı Çağırın İsa

Kilisenin dış narteks alanındaki pareklezyona geçiş kısmındaki tonozunda bulunan mozaik panodur. Bu tonozdaki tüm mozaikler tahrip olmuş durumdadır. Çok az bir kısmı mevcut olan panonun Zakkay'ı çağırın İsa mozaiği olduğunun teşhisi görünebilen ağaç ve figürler sayesinde yapılabilmektedir. Panonun detaylı anlatımı Luka İncili 19:1-10'da mevcuttur.

Eriha kentine ziyarette bulunan İsa'yı görmek isteyen vergi görevlisi Zakkay boyunun kısa olması sebebi ile ancak bir incir ağacının üzerine çıkarak mesihi görebilmiştir. Zakkay bu hareketi ile İsa'nın dikkatini çekmiş, İsa onu yanına çağırmıştır. Zakkay, Eriha'da bulunmuş süre içerisinde mesihi kendi evinde misafir etmek istemesi üzerine, halk İsa'nın günahkar birinin evinde kalmasına karşı çıkmıştır. Olay üzerine Zakkay servetinin yarısını halka bağışlayarak ibadette bulunmuştur.

Nerdeyse tamamı tahrip olmuş panoda teşhis edebildiğimiz detaylar üzerinden, bu panonun kilisenin geri kalanındaki eserlerle uyum içerisinde olduğu kanısına varabilmekteyiz.

5.1.53. Dış Narteks Samiriye’li Kadın



Görsel 80 Samiriye’li Kadın

Kilisenin dış narteks alanının en güneyindeki tonozunun kuzeybatı köşesinde yer alan mozaik panodur. Kuyunun başında oturmakta olan İsa’nın yanına gelen Samiriye’li kadından su istemesi üzerine aralarında bir diyalog geçmektedir. İsa kadına Mesih olduğunu ve ona verebileceği suyun sonsuz hayata açılan bir kuyuda olduğunu söylemektedir. Kompozisyonun hemen üzerindeki yazıda, “Mesih’in Samiriye’li Kadın ile konuşması” ibresi yer almaktadır.

5.2. Fresk Listesi

5.2.1. Dış Narteks Kuzeybatı'daki A Mezar Nişi



Görsel 81 Kuzeybatı'daki A Mezar Nişi

Kilisenin dış narteks alanındaki batı duvarının kuzey aksında bulunan ikinci nişte yer alan fresktir. Freskolar lahitlerin hemen üzerine gömülen kişilerin fresko resimleri olarak yapılmışlardır. Sahnede basamaklı bir tahtta oturur vaziyette bir kişinin karşısında ayakta duran iki figür teşhis edilmektedir. Muhtemelen saray mensubu bir kişinin mezarı buraya defnedilmiştir. Freskonun üst kısmı ise tamamen tahrip olmuştur.

5.2.2. Dış Narteks Güneybatı'daki B Mezar Nişi



Görsel 82 Güneybatı'daki B Mezar Nişi

Kilisenin ana giriş kapısından girildiğinde güneydeki ilk nişte bulunan freskodur. Ayakta yan yana duran üç figür teşhis edilebilmektedir. Ortadaki figür bir çocuktur. Üzerlerinde saray mensuplarına ait kaftan giymiş olan figürlerin kaftanlarındaki monogramlar palaelogos dönemine ait monogramlardır. Üst kısmı tamamen tahrip olmuştur.

5.2.3. Dış Narteks İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişi



Görsel 83 İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişi

Kilisenin ana giriş kapısından girildiğinde güneydeki ikinci nişte bulunan freskodur. Sahnede yan yana ayakta duran üç yetişkin figür görülmektedir. Ortadaki figürün üzerindeki saray kostümünde paleogoslara özgü monogram işlemleri vardır. Mezarın sahibi İrene Raoulaina Palaelogos'tur.



Görsel 84 İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişine geniş açı bakış

Lahit kağığının hemen üzerindeki İrene Raoulaina Palaelogos freskosunun üzerindeki nişin kemer kısmında Blachernitissa⁴² Meryem, sol yanında madalyon içerisinde Maiuma'lı Aziz Kosmas⁴³, sağ yanında madalyon içerisinde Aziz John Damaskenos yer alırken, bu kişilerin ellerindeki kağıtlarda mezar nişinde olmasına uygun olarak ölüme dair yazılar bulunmaktadır.

⁴² Meryem'in duruşlarından elleri açık biçimde dua ederken çocuk İsa'nın göğüs kısmında betimlendiği duruşuna verilen isimdir.

⁴³ İlahi yazarı olan aziz.

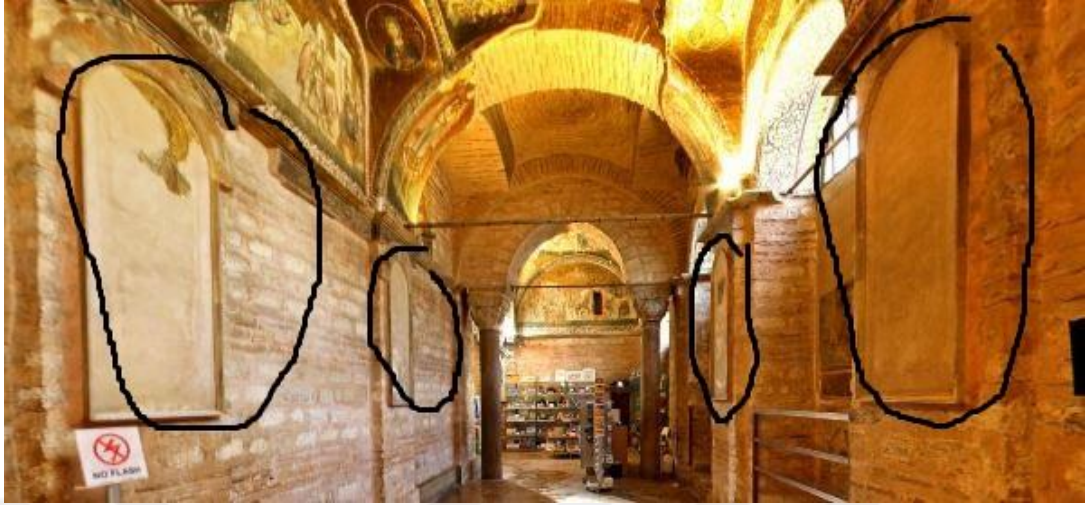


Görsel 85 İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişi

Bunlara ek olarak aynı İrene Raoulaina Palaiologos'un C Mezar Nişinin üzerindeki pencere üstü kemerde betimlendiği gibi, lunetlerde de madalyon içerisinde çeşitli azizlerin tasvirlerine yer verilmiştir. Ayrıca dış narteksin dört ana kemerinin üzerinde boydan resmedilmiş şekilde kuzeydeki kemerin doğu kısmında Kilikyalı Andronikos, kemerin batısında Kilikyalı Tarakhus, girişin sağlandığı kapının kuzey kısmındaki ikinci kemerin doğusunda Kapadokyalı Georgios, batı kısmında kim olduğu belirlenemeyen aziz, giriş kapısının güneyinde kalan ilk kemerin doğu kısmında Selanikli Demetrios'un olduğu sanılırken, Selanikli Demetrios'un batı kısmında yine tanımlanamıyan bir aziz figürü yer almaktadır. Burada yer alan azizlerin ortak özellikleri din şehidi olmalarıdır. Giriş kapısının güneyinde kalan ikinci kemerin karşılıklı iki figürü tanımlanamamaktadır.

Dış narteksin doğu duvarına geldiğimizde ise, kuzeyden birinci panoda Hodegetria Meryem, ikincisinde annesi Anna'nın kucağında çocuk yaştaki Meryem, batı duvardaki birinci panoda Yoahim⁴⁴ tasviri bulunmaktadır. Güney kısmının doğu duvarında birinci kısımda muhtemel ihtimalle Vaftizci Yahya ve yanındaki ikinci kısım ise tamamen boş haldedir. Bu panoların büyük kısımları günümüzde tahrip olmuşlardır.

⁴⁴ Davud'un soyundan gelen İsrail'li din adamı.



Görsel 86 Dış narteks



Görsel 87 Dış narteks

SONUÇ

Bizans ikonografi programlaması doğu manastırlarında dini mimari yapılarını süslemek ve okur yazar olmayan halka dini öğretmek amacıyla oluşmuştur. Çoğunlukla resimli bir kitap gibi yan yana tasvir edilişleri bu öğretici olma amacının bir sonucudur. Kiliselerde tapınma amacıyla yapılan ayinler bu programlarla uyum içerisindedirler.

Öğretileri öğretme amacı güden , Hristiyan resim sanatının Hristiyan dini mimarisine de yön verdiğini söyleyebiliriz. Öğretilerin resimlerle adeta bir kitap gibi yan yana sıralandıklarında daha anlaşılır olmaları sebebiyle kilise mimarisinde, bu dizgi stiline uygunluk taşıyan bazilikal plan tipi olarak adlandırdığımız planın hristiyan mimarisinde sıklıkla kullanılmasının sebebi olabilir.

Tabiki resmin mimariye yön verdiği gibi, mimarinin de resim programlarına yön verdiğini söylemek doğru olacaktır. Eğrisel parçaların birbirlerini taşıyarak yükseldiği kilise planlarına, Bizans hristiyan resim sanatında kendi hiyerarşisiyle mimariyi birleştirerek daha yüksekte ve büyük olan mimari elemanlara dinen daha kutsal kişiler resmedilmiştir. Diğer elemanlarda da bu yükseklik hiyerarşisi uygulanmaktadır. Yine Hristiyan dinine göre kutsal sayılan doğu yönüne, kiliselerde en kutsal alanı olan apsis alanının yapılması, apsis alanının resim programlamasında da en kutsal kişilere yer verilmiş olması, hemen önüne litürjik olarak yerleştirilen altar masası üzerine kilisenin en değerli eseri olarak yapılan bir altar panosunun yerleştirilmesi, mimari ve resim programlaması bütünlüğüne eşlik etmektedir. Bizans'ın anıtsal resim ve mimari sanatları Hristiyan dini çevresinde şekillenerek kendinden önceki Helenistik dönemin teknik bilgilerini de uygulayarak, kendi içerisinde hiyerarşinin göz edildiği anlaşılabilir bir resim programı oluşturmuştur.

Daha kutsal olan kişilerin büyük boyutlarda resmedilmesi de bu hiyerarşik düzen uygulamalarına örnektir. Ayrıca mimari elemanlara anlamlar yüklenmesi, sanatsal anlamda mimariyle bir bütün oluşturması, programlamada önemli bir rol

oyunmaktadır. ⁴⁵Programanın başlıca kuralları olsada değişmeyen kuralları olmamasının sebepleri arasında bölgesel hava şartları, sanatçı, hamilerin verdiği siparişler, bölgelere göre popüler olan farklı plan tipleri gösterilebilir.

Chora Manastır'ı günümüzdeki haline dördüncü evresi olan 12.yy'da kapalı Yunan haçı planından, kiborion planlı bir yapıya çevrilmiş. İkonoklazm sonrası latin işgallerinin de bitmesi ile birlikte resimler için daha kullanışlı bir hale getirilmiştir. Chora'da Meryem'in ölüm sahnesi, uğurlama amacıyla naos alanının çıkış yönüne yerleştirilerek ibadet ve anlatım olarak ikonografik programa uygundur. Kilisenin naos kısmında apsisin sağında ve solundan boydan tasvir edilmiş İsa ve Meryem hiyerarşik düzende kutsal alana yakınlıkları ve büyük boyuttaki tasvirleri ile yine programlamaya örnek verilebilir. Kilisenin banisi Metokhites'in kilisenin makatini İsa'ya sunduğu mozağin naosa girişi sağlayan kapının üzerinde görülmesi, kiliselerde yaptırılan kişinin resim yardımı ile anlatılması ve anılması kilise ikonografik programlarına giren din öğretileri dışındaki örneklerden bir diğeridir. Chora örneğinde kilisenin bir önceki banislerine de deesis mozağında yer verilmiştir. İç narteks alanındaki iki kubbeden büyük olanına da yine İsa ve ataları mozaiklerinin uygulanması, küçük olanına ise Meryem ve ataları mozağının uygulanması da ikonografik programlardaki hiyerarşik düzene örnektir. Ayrıca adeta bir kitap gibi, Meryem'in hayatı ile ilgili sahnelerin Meryem ve ataları mozağının yer aldığı kubbenin çevresinde, İsa'nın hayatı ile ilgili sahnelerin de İsa ve ataları mozağının yer aldığı kubbenin çevresinde öyküleyici bir anlatımla resmedilmesi, bu programların öğretiyi desteklemek amacıyla oluşan ikonografik programlarda kurallar olduğunun bir kanıtı olarak gösterilebilir.

⁴⁵ Dört kubbe taşıyıcı elemanlarının yeryüzünün dört köşesini temsil etmesi, altın mozaiklerin yıldızları, kubbenin gökyüzünü temsil etmesi vb. gibi.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. (2022). Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristos Kilisesi) mimarisi ve resim programı (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Akşit, İ. (2010). Chora Bizans' ın Işıldayan Eseri Kariye Müzesi. İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayınları.
- Akyürek, E. (1996). Bizans' ta sanat ve ritüel. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Akyürek, E. (1997). Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı. Sanatın Ortaçağı, Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar, 71-87.
- Ataş, B. Bizans anıtsal resim sanatında doğa ve öğeleri: Kariye Kilisesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Barut, F. (2012). Bizans Dönemi Kapadokya kiliseleri duvar resimlerinde Koimesis: Meryemin Uykusu tasvirleri.
- Berbercan, M. T. (2017). Dil ve kültür incelemeleri: eski türkçe hristiyan metinleri. Türkiyat Mecmuası, 27(2).
- Bornovalı, S. (2008). Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Bornovalı, S., & Kolay, İ. (2009). Mimarlık ve resim bütünlüğü açısından Kariye örneği. İTÜDERGİSİ/a, 8(2).
- Çağlar, B. (2015). Kariye Camisi'ndeki (Chora Manastırı Kilisesi) Duvar Resimlerinin Koruma Ve Onarım Süreçleri Üzerine. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(15), 45-59.
- Çokhamur, E. Ö. (2012). İstanbul'da bulunan Bizans dönemi mozaikleri: Kariye müzesi (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Çoruhlu, T., & Erdoğan, A. (2020). Bizans Dönemi Duvar Resimlerinden Örneklerle Bakire Meryem'in Giyim-Kuşamı. Antakiyat, 3(1), 44-66.
- Delvoye, C., & Boran, Y. (1964). Bizans resim sanatının ana temayülleri. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 22(3-4), 303-318.
- Demir, H. (2018). Bizans resim sanatında Meryem kültü ve müjde sahnesi.

- Demir, H. İslam Mimarisi'nde Mihrap ve Bizans Resim Sanatı'nda Meryem'in Tapınakta Melek Tarafından Beslenmesi Sahnesi Üzerinden Bir Değerlendirme.
- Ekinci, K. (2019). Kârgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri 10.
- Enserioğlu, S. A. (2022). Kariye güney şapeli'ndeki Anastasis freski'nin yapıt çözümlemesi ve mimari programla etkileşimi.
- Erdihan, Y. (2018). Bizans anıtsal resminde çerçeveler ve işlevleri. *Art-Sanat Dergisi*, (10), 34-62.
- Erdoğan, E. G. (2016). Khora Manastırı Kilisesi (Kariye Müzesi) Bir Yapım Öyküsü. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 41-46.
- Ensarioğlu, S. A. (2022). Kariye güney şapeli'ndeki Anastasis freski'nin yapıt çözümlemesi ve mimari programla etkileşimi.
- Gedikli, Ş. (2018). Bakire Meryem'in ölümü ve göğe yükselmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 1455-1474.
- Güç, A. (2002). Dinlerde kible anlayışı. *İkonografisi, Gmge Kitabevi Yayınları*, Ankara.
- İşlek, A. (2018). Bizans sanatında son akşam yemeği sahneleri (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi).
- Jolivet-Lévy, C. (2011). Konstantinopolis'te Bizans sanatının son pırıltıları: Hora Manastırı'nın (Kariye Müzesi) bezemeleri. *Bizans: Yapılar, meydanlar, yaşamlar Buket Kitapçı-Bayrı (Çev.) içinde*. Kitap Yayınevi.
- Karaca, Z. (2018). İkonolojide Meryem (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kazancı, T. (2013). Lekesiz Gebelik: Meryem'in Saflığının Teolojik Ve Sanatsal Betimi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (22), 101-122.
- Küçük, M. A. (2019). İsa'nın Doğumu-İkonografisi İlişkisi Üzerine. *Dini Araştırmalar*, 22(55 (15-06-2019)), 181-212.
- Mertcan, Ş. (2001). Tarihsel değişim içinde Kariye müzesi (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Ötüken, Y. (1978). İstanbul son devir Bizans mimarisinde cephe süslemeleri.

- Ötüken, S. Y. (1984). Kappadokya bölgesindeki kapalı yunan haçı kiliselerde resim programı. Sanat Tarihi Dergisi, 3(3).
- Özalan Sarioğlu, I. Bizans sanatında melek tasvirleri (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Pekak, M. S., & Durmuş, G. Ü. R. (2015). İsa'nın doğumu. Sanat Tarihi Dergisi, 24(2), 175-226.
- Schweinfurth, P. (1953). Bizans İkonografyasında İsa. Tarih Dergisi, 3(5-6), 1-20.
- Şarlak, E., & Özer, F. (2011). Post-Bizans döneminde İstanbul'da ikona üreten ressamalar ve üslup özellikleri. İTÜDERGİSİ/b, 1(1).
- Şenel, Z. (2021). Makedonya'da Komnenos Dönemi Resim Sanatı: Kurbinovo Aziz Georgios Kilisesi (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Tay, Ö. Ü. L., & Ödevi, S. İkonalarıyla Khora Manastırı Katholikon'u.
- Tınaz, I. E. Post-Bizans Dönem ikonografisinde kanatlı betimlenen Vaftizci Yahya figürü (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Uluyol, Ö. (2014). Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Yer Alan Müneccim.
- Yılmaz, L. (2016). Kariye'de Yolculuk-Müjde-Mucize. Kesit Akademi Dergisi, (4), 227-235.
- Yüzgüller Arsal, S. (2008). Batı Sanatında İsa'nın Mucizelerinin İkonografisi: Başlangıcından Karşı-Reformasyon'a Kadar.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1 : <https://brewminate.com/the-chora-the-salvation-mosaics-and-frescoes-from-a-medieval-byzantine-church/>

Görsel 2 : <https://byzantinearchitect.wordpress.com/2021/01/04/kariye-muzesi-sanat-tarihi/>

Görsel 3 :

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HSX_Millingen_1912_pl_LXXXIa.jpg

Görsel 4 : https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kariye_mosque_Istanbul.jpg

Görsel 5 : <https://www.khanacademy.org/humanities/medieval-world/byzantine1/x4b0eb531:late-byzantine/a/picturing-salvation-choras-brilliant-byzantine-mosaics-and-frescoes>

Görsel 6 : https://assets-global.website-files.com/621ca4a6be8a98c9ffd71e93/6235ea05bde681d21ade5654_naos_1.jpeg

Görsel 7 : https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Kariye_Camii

Görsel 8: <https://images.app.goo.gl/EB6JeF9CNcezaQuT8>

Görsel 9 : <https://images.app.goo.gl/2SPre7HWGXTanZuu7>

Görsel 10 : <https://images.app.goo.gl/H4Geox4hgFKfumNB6>

Görsel 11 : <https://images.app.goo.gl/sUabXgo8NrN6pwLP8>

Görsel 12 : <https://images.app.goo.gl/G5VemyVdsn4TLunNA>

Görsel 13 : <https://images.app.goo.gl/Q12xTEqKtFQb9ewy5>

Görsel 14 : <https://images.app.goo.gl/Ui327MaMuBkFZuPRA>

Görsel 15 : <https://images.app.goo.gl/r9u3UHs6EjVUiWeK9>

Görsel 16 : <https://images.app.goo.gl/pvi9zkgP4NzC9JEG9>

Görsel 17 : <https://images.app.goo.gl/L7pzXMvRupaxLysr7>

Görsel 18 : <https://images.app.goo.gl/8pSgb3bY5zPMbXuJ9>

Görsel 19 : <https://images.app.goo.gl/AKEYRs4sjUMmvHcW9>

Görsel 20 : <https://images.app.goo.gl/YrcpUBBowcuUBaZj6>

Görsel 21 : <https://images.app.goo.gl/g2ZALsBnfqj1VZbN9>

Görsel 22 :

https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fcommons%2Fthumb%2F0%2F00%2FHSX_Mary_genealogy.jpg%2F

2F640px-

HSX_Mary_genealogy.jpg&tbnid=SwdQsrlk6sRIFM&vet=1&imgrefurl=https%3A%2F%2Fen.m.wikipedia.org%2Fwiki%2FFile%3AHSX_Mary_genealogy.jpg&docid=STSQA4t49l6kEM&w=640&h=480&gl=TR&source=sh%2F%2Fim%2Fm1%2F3&kgs=f9321c51c207209a&shem=trie

Görsel 23 : <https://images.app.goo.gl/52sZZuBNdx7GjtMb6>

Görsel 24 : <https://images.app.goo.gl/PbF8DkQxHLoQ75Rt7>

Görsel 25 : <https://images.app.goo.gl/EKika6FqVNt8RwaR9>

Görsel 26 : <https://images.app.goo.gl/GxngvPbBmBz5jTty5>

Görsel 27 : <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206219?locale=tr>

Görsel 28 : <https://images.app.goo.gl/oKYQTJdjm7BS9hn96>

Görsel 29 : <https://images.app.goo.gl/FafqBZzvWeYabASd8>

Görsel 30 : <https://images.app.goo.gl/3X4ptzMkxVNJoUR26>

Görsel 31 : <https://images.app.goo.gl/sWESS4HCNdqCcbgV6>

Görsel 32 : <https://images.app.goo.gl/yKJdKqxr3MSQjQ6P7>

Görsel 33 : <https://images.app.goo.gl/Bw9sMBNy8XiAtjyk8>

Görsel 34 : <https://images.app.goo.gl/focxM45bEfHmhnoP7>

Görsel 35 : <https://images.app.goo.gl/TdWcqX4ge8VAABmi9>

Görsel 36 : <https://images.app.goo.gl/nrAuhEJCcoyAwYyB6>

Görsel 37 : <https://images.app.goo.gl/ypfnL8eXHbj59AV49>

Görsel 38 : <https://images.app.goo.gl/aZoKaMWXJ7Yw14Pw7>

Görsel 39 : <https://images.app.goo.gl/vECNWpvXLmcXCtdn6>

Görsel 40 : <https://images.app.goo.gl/Y6KyemYFKDJuhXoj9>

Görsel 41 : <https://images.app.goo.gl/stKhzyF7To3yRno7>

Görsel 42 : <https://images.app.goo.gl/U7ueKH1X92Ej6FsH6>

Görsel 43 : <https://images.app.goo.gl/nbbrygtfwXyAow4P8>

Görsel 44 : <https://images.app.goo.gl/nSHSEZytF7oKZzdr8>

Görsel 45 : <https://images.app.goo.gl/PY1yhKhP3jAB66NM6>

Görsel 46 : <https://images.app.goo.gl/E3sC4TeYmkkmRVtA6>

Görsel 47 : <https://images.app.goo.gl/jquYVKtrhJS6PSEf8>

Görsel 48 : <https://images.app.goo.gl/X8FYTZvgU7vfyxym7>

Görsel 49 : <https://images.app.goo.gl/b7qu3FyXrCFZDumi9>

Görsel 50 : <https://images.app.goo.gl/QkUMKXWi2k5MtutV8>

Görsel 51 : <https://images.app.goo.gl/9K7hnTKuq1W1HetSA>

Görsel 52 : <https://images.app.goo.gl/spZDDUTWSFzKaU9WA>

Görsel 53 : <https://images.app.goo.gl/5jcr2p1e1BgLBvhr6>

Görsel 54 : <https://images.app.goo.gl/Rjr3FJq1P7UUUQFn8>

Görsel 55 : <https://images.app.goo.gl/1UpBSdqJN4T74y649>

Görsel 56 : <https://images.app.goo.gl/C1LchouxHQeJTTGB7>

Görsel 57 : <https://images.app.goo.gl/u5ZfoZxRcxro8kBJ6>

Görsel 58 : <https://images.app.goo.gl/TTeDXsUV2UUPWN866>

Görsel 59 : <https://pbase.com/dosseman/image/164881891>

Görsel 60 : <https://images.app.goo.gl/Cs8E8WhA5VoXcUh59>

Görsel 61 : <https://images.app.goo.gl/2NJMFz4yjeTHUf8z8>

Görsel 62 : <https://images.app.goo.gl/fvJMuNuHoCo48zLU6>

Görsel 63 : <https://images.app.goo.gl/3joJAGEYdBpCBysK9>

Görsel 64 : <https://images.app.goo.gl/geNATZkMjh2tVEnAA>

Görsel 65 : <https://images.app.goo.gl/sjA4Wj5P3GyNTi5v6>

Görsel 66 : <https://images.app.goo.gl/Bc4qXfEsoqNXb7GXA>

Görsel 67 : <https://images.app.goo.gl/ANjqRzPoasPtqh8d8>

Görsel 68 : <https://images.app.goo.gl/QoHirJbNeTvcYTCu9>

Görsel 69 : <https://images.app.goo.gl/yh8SsTCFxLbC4XYZ5>

Görsel 70 : <https://images.app.goo.gl/sS87QayQep8x934u6>

Görsel 71 : <https://images.app.goo.gl/sS87QayQep8x934u6>

Görsel 72 : <https://images.app.goo.gl/vpafvMoc1h3AAzRJ9>

Görsel 73 : <https://images.app.goo.gl/56Uo8mk7XyXHu8nq9>

Görsel 74 : TAY, Ö. Ü. L., & Ödevi, S. İKONALARIYLA KHORA MANASTIRI KATHOLİKONU, s.46

Görsel 75 : https://assets.website-files.com/621ca4a6be8a98c9ffd71e93/623c61debd8737854a6a340c_MesihCuzzamIyilestiriyor.jpeg

Görsel 76 : <https://images.app.goo.gl/hzgmK6Nbfj7L12oA9>

Görsel 77 : <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206199>

Görsel 78 : <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206199>

Görsel 79 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 80 : <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206207>

Görsel 81 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 82 : <https://images.app.goo.gl/mk3f8DGR3jiMUUJS9>

Görsel 83 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 84 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 85 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 86 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html

Görsel 87 : https://www.360tr.com/kariye-muzesi-ic-5-sanal-tur_aed80185be_tr.html